Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародні економічні відносини та іноземних мов»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВтаІМ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
«____» _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти
на тему:
«РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ»

Виконав здобувач вищої освіти
_4_ курсу, групи МЕВ-22
ОПП «Міжнародні економічні відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
_____Микитенко Ф.О.
«____» _____ 2026 р.
Керівник роботи
к.е.н., доцент
_____ Тетяна РЕШИТЬКО
«____» _____ 2026 р.

Рецензент _____
_____

м. Кропивницький

Центральноукраїнський національний технічний університет

Факультет економічний
Кафедра Міжнародних економічних відносин та іноземних мов
Рівень вищої освіти Бакалавр
Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Іван МИЦЕНКО
«____»_____ 2026 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗА ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКА) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Микитенко Федора Олеговича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи
Розвиток міжнародної торгівлі в умовах глобалізації та сучасних геополітичних викликів

Решитько Тетяна Володимирівна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту_____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою є дослідження особливостей функціонування міжнародної торгівлі в умовах глобалізації, оцінка наслідків воєнних конфліктів для економіки України та обґрунтування напрямів підвищення ефективності міжнародної економічної діяльності.

Завдання: розглянути теоретичні основи міжнародної торгівлі та визначити її значення для розвитку світової економіки; проаналізувати вплив глобалізаційних процесів на міжнародну торгівлю; дослідити економічні наслідки воєнних конфліктів для міжнародних економічних відносин; оцінити вплив російсько-української війни на макроекономічний розвиток держави; проаналізувати зміни у зовнішній торгівлі України в умовах воєнного стану; визначити перспективні напрями розвитку міжнародної торгівлі в сучасних умовах; розробити рекомендації щодо вдосконалення міжнародної економічної діяльності регіонів України та зміцнення їх конкурентних переваг.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	доц. Решитько Т.В.		
Розділ 2	доц. Решитько Т.В.		
Розділ 3	доц. Решитько Т.В.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника	02.02.2026-13.02.2026	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	16.02.2026-06.03.2026	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	09.03.2026-10.04.2026	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	13.04.2025-08.05.2026	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	11.05.2026-17.05.2026	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	18.05.2026-31.05.2026	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	01.06.2026-07.06.2026	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	08.06.2026-11.06.2026	
9	Перевірка на плагіат	12.06.2026-16.06.2026	
10	Отримання відгуку наукового керівника	17.06.2026-21.06.2026	
11	Рецензування кваліфікаційної роботи	22.06.2026-25.06.2026	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання
«____»_____ 2026 року

Підпис керівника

_____ _____
(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання
«____»_____ 2026 року

Підпис здобувача

_____ _____

Анотація

Розвиток міжнародної торгівлі в умовах глобалізації та сучасних геополітичних викликів.- Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “бакалавр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» − Центральноукраїнський національний технічний університет. − Кропивницький. − 2026.

У роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації. Розглянуто основні теоретичні підходи до міжнародної торгівлі, особливості впливу глобалізаційних процесів на світову економіку та роль міжнародної економічної діяльності в забезпеченні економічного зростання.

Проведено аналіз впливу російсько-української війни на макроекономічний розвиток України та її зовнішню торгівлю. Визначено основні тенденції трансформації зовнішньоекономічних зв’язків держави, зміни у структурі експорту та імпорту, а також наслідки воєнних дій для економіки країни.

Обґрунтовано стратегічні напрями розвитку міжнародної торгівлі та вдосконалення міжнародної економічної діяльності регіонів в умовах глобалізації. Запропоновано рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності, залучення іноземних інвестицій, розвитку інноваційної діяльності та розширення міжнародного економічного співробітництва.

Ключові слова: міжнародна торгівля, глобалізація, міжнародна економічна діяльність, зовнішня торгівля, економічний розвиток, інвестиції, конкурентоспроможність, російсько-українська війна.

Abstract

Development of International Trade in the Context of Globalization and Contemporary Geopolitical Challengesy.- Manuscript.

Qualifying bachelor’s thesis for the degree of higher education in the educational and professional program "International Economic Relations" in the specialty "International Economic Relations". − Central Ukrainian National Technical University. - Kropyvnytskyi. - 2026.

The paper examines the theoretical and practical aspects of international trade development in the context of globalization. It explores the main theoretical approaches to international trade, the impact of globalization processes on the world economy, and the role of international economic activity in promoting economic growth.

The study analyzes the impact of the Russian-Ukrainian war on Ukraine’s macroeconomic development and foreign trade. It identifies the main trends in the transformation of the country's foreign economic relations, changes in the structure of exports and imports, and the economic consequences of military actions.

Strategic directions for the development of international trade and the improvement of regional international economic activity under globalization are substantiated. Recommendations are proposed to enhance competitiveness, attract foreign investment, foster innovation, and expand international economic cooperation.

Keywords: international trade, globalization, international economic activity, foreign trade, economic development, investment, competitiveness, Russian-Ukrainian war.

ЗМІСТ

ВСТУП..... 6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ..... 9
1.1. Теоретичні засади міжнародної торгівлі та її роль у розвитку світової економіки 9
1.2. Глобалізаційні процеси та їх вплив на міжнародну торгівлю … 18
Висновки до розділу..... 26
РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ ДЛЯ УКРАЇНИ 29
2.1. Вплив збройного конфлікту на макроекономічний розвиток України …..... 29
2.2 Вплив російсько-української війни на зовнішню торгівлю України …..……..... 37
Висновки до розділу..... 47
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ……... 49
3.1. Стратегічні напрями розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації …….... 49
3.2. Напрями вдосконалення міжнародної економічної діяльності регіону в умовах глобалізації …….....…….. 54
Висновки до розділу..... 62
ВИСНОВКИ..... 64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 66

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі міжнародна торгівля відіграє важливу роль у розвитку національних економік та забезпеченні їхньої взаємодії. Поглиблення глобалізаційних процесів сприяє активному обміну товарами, послугами, інвестиціями та технологіями між країнами, що створює умови для підвищення ефективності виробництва, економічного зростання та зміцнення конкурентних позицій держав на світовому ринку. Саме міжнародна торгівля є одним із ключових механізмів інтеграції країн у світове господарство та формування сучасних міжнародних економічних відносин.

Разом із тим розвиток міжнародної торгівлі відбувається під впливом низки складних викликів. Світова економіка дедалі частіше стикається з фінансовими кризами, геополітичною напруженістю, наслідками пандемій, порушеннями логістичних ланцюгів та іншими факторами нестабільності. Значний вплив на міжнародні економічні процеси мають воєнні конфлікти, які змінюють структуру торговельних потоків, ускладнюють співробітництво між державами та негативно позначаються на функціонуванні світових ринків.

Для України дослідження міжнародної торгівлі є особливо актуальним в умовах тривалої російської агресії. Воєнні дії спричинили суттєві зміни у зовнішньоекономічній діяльності держави, вплинули на обсяги експорту та імпорту, логістичні маршрути й загальний стан економіки. Водночас активізація співпраці з європейськими партнерами, поглиблення інтеграції до європейського економічного простору та підтримка міжнародної спільноти відкривають нові перспективи для розвитку зовнішньої торгівлі та відновлення економічного потенціалу країни.

Актуальність обраної теми визначається необхідністю комплексного вивчення сучасних тенденцій розвитку міжнародної торгівлі, аналізу впливу глобалізаційних процесів і воєнних конфліктів на економіку, а також пошуку

ефективних шляхів удосконалення міжнародної економічної діяльності України в сучасних умовах.

Метою роботи є дослідження особливостей функціонування міжнародної торгівлі в умовах глобалізації, оцінка наслідків воєнних конфліктів для економіки України та обґрунтування напрямів підвищення ефективності міжнародної економічної діяльності.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

• розглянути теоретичні основи міжнародної торгівлі та визначити її значення для розвитку світової економіки;

• проаналізувати вплив глобалізаційних процесів на міжнародну торгівлю;

• дослідити економічні наслідки воєнних конфліктів для міжнародних економічних відносин;

• оцінити вплив російсько-української війни на макроекономічний розвиток держави;

• проаналізувати зміни у зовнішній торгівлі України в умовах воєнного стану;

• визначити перспективні напрями розвитку міжнародної торгівлі в сучасних умовах;

• розробити рекомендації щодо вдосконалення міжнародної економічної діяльності регіонів України та зміцнення їх конкурентних переваг.

Об’єктом дослідження є міжнародна торгівля як складова міжнародних економічних відносин.

Предметом дослідження виступають тенденції розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації, вплив воєнних конфліктів на зовнішньоекономічні процеси та шляхи підвищення ефективності міжнародної економічної діяльності України.

Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних учених, присвячені проблемам міжнародної

економіки, глобалізації та зовнішньоекономічної діяльності. У процесі дослідження застосовано методи економічного аналізу, порівняння, узагальнення, системного підходу, статистичної обробки даних, графічного відображення інформації та прогнозування.

Практична цінність отриманих результатів полягає в можливості використання запропонованих рекомендацій для вдосконалення зовнішньоекономічної політики України, розвитку міжнародної економічної діяльності на регіональному рівні та підвищення ефективності інтеграції країни до світового економічного простору.

Структура і обсяг роботи. Бакалаврська робота складається з 68 сторінок тексту, включає вступ, три розділі, висновки, 8 рисунків, 2 таблиці, список використаних джерел з 26 позицій на 2 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1 Теоретичні засади міжнародної торгівлі та її роль у розвитку світової економіки

У сучасних умовах посилення глобалізаційних тенденцій у світовому господарстві роль зовнішньоекономічних зв'язків між країнами набуває дедалі більшого значення. Міжнародна торгівля є ключовою складовою системи міжнародних економічних відносин, оскільки сприяє сталому економічному зростанню, зміцненню конкурентних позицій національних економік та підвищенню рівня життя населення.

Упродовж усього історичного розвитку цивілізації міжнародна торгівля відігравала важливу роль в економічній діяльності суспільства, а в сучасному світі стала одним із ключових факторів розвитку глобальної економіки. Її значення для економічного зростання країн і регіонів виявляється через активізацію виробничої діяльності, розширення можливостей виходу на міжнародні ринки, а також сприяння підвищенню добробуту та якості життя населення. Як один із найдавніших механізмів міжнародної економічної взаємодії, міжнародна торгівля відіграла значну роль у формуванні спеціалізації країн, сприяючи ефективнішому використанню наявних ресурсів та економічному розвитку. У сучасному глобалізованому середовищі її роль продовжує посилюватися, набуваючи дедалі більшого значення для світового господарства.

Проблематика розвитку міжнародної торгівлі висвітлена у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема В. Козака, Н. С. Логвінової, К. І. Ржепішевського, В. В. Рокочої, В. Г. Алькеми, С. Р. Семіва, А. С. Галкіна, В. П. Левади, Ю. А. Давідіча та інших дослідників.

У своїх дослідженнях зазначені науковці наголошують на тому, що основні вигоди від розширення міжнародної торгівлі здебільшого отримують

країни з високим рівнем економічного розвитку. Така ситуація може спричиняти нерівномірний розподіл доходів між країнами та обмежувати економічні можливості менш розвинених економік. Крім того, дослідники відзначають, що процеси торговельної лібералізації, зменшення тарифних бар'єрів і посилення глобалізації здатні негативно впливати на структуру промислового виробництва країн, що розвиваються, стримуючи темпи їхнього економічного зростання.

Міжнародна торгівля виступає однією з ключових рушійних сил розвитку світового господарства. Вона сприяє спеціалізації країн на виробництві тих товарів і послуг, у яких вони володіють порівняльними або конкурентними перевагами, а також забезпечує раціональний обмін результатами економічної діяльності між державами. Завдяки цьому підвищується ефективність використання ресурсів, зростає продуктивність праці, активізується інноваційна діяльність і прискорюється впровадження сучасних технологій [1, с. 13].

Однією з вагомих переваг міжнародної торгівлі є розширення можливостей збуту товарів і послуг за межами національного ринку. Участь у міжнародній торгівлі через експорт дозволяє країнам виходити на нові ринки збуту, що сприяє зростанню виробництва, підвищенню ділової активності та створенню нових робочих місць. Разом із тим імпорт забезпечує доступ до ширшого спектра товарів і послуг, задовольняючи потреби споживачів та сприяючи підвищенню рівня і якості їхнього життя. Крім цього, міжнародна конкуренція сприяє зниженню вартості продукції та підвищенню її якості, що позитивно впливає на стримування інфляційних процесів і розширює доступність товарів для населення.

Передові позиції у структурі світової торгівлі належать економічно розвиненим країнам, на які припадає близько двох третин світового експорту та імпорту. Натомість країни, що розвиваються, разом із державами з перехідною

економікою забезпечують приблизно третину загального обсягу міжнародних торговельних операцій.

Серед провідних експортерів світу вагоме місце посідають Китай, Сполучені Штати Америки, Німеччина, Японія, Нідерланди та Південна Корея. Економічно розвинені країни, зокрема США, держави Європейського Союзу, Німеччина та Японія, відіграють визначальну роль у функціонуванні міжнародної торгівлі завдяки високому рівню економічного розвитку, потужній виробничій базі та розвиненій фінансовій інфраструктурі. Саме ці країни забезпечують значну частку світового експорту товарів і послуг та мають суттєвий вплив на формування тенденцій розвитку глобального ринку.

Особливе місце серед світових експортерів належить Китаю, який утримує лідируючі позиції завдяки масштабному виробництву та експорту різноманітної продукції. До основних товарних груп китайського експорту належать електроніка, текстильна продукція, іграшки та інші товари широкого вжитку. Динамічне зростання економіки Китаю стало одним із ключових факторів розширення міжнародної торгівлі, сприяючи збільшенню обсягів світового товарообігу як у сфері торгівлі товарами, так і послугами.

США належать до найбільших економік світу та посідають провідне місце серед імпортерів. Значну роль у структурі їхньої зовнішньої торгівлі відіграє сектор послуг, зокрема сфера охорони здоров’я, інформаційні технології та фінансові послуги. Унаслідок значного рівня розвитку зазначених галузей США залишаються одним із ключових учасників світового ринку послуг.

Німеччина є одним із провідних світових експортерів продукції з високою доданою вартістю. Основу її експорту становлять автомобілі, машинобудівне обладнання та хімічна продукція. Завдяки потужному промисловому потенціалу країна відіграє важливу роль як у європейській, так і у світовій торгівлі.

Країни, що розвиваються, а також держави з перехідною економікою забезпечують приблизно третину світового експорту та імпорту. Для цих країн

міжнародна торгівля виступає важливим джерелом надходжень і одним із ключових інструментів економічного розвитку. Їхня спеціалізація переважно пов’язана з експортом сировинних ресурсів, сільськогосподарської продукції та товарів легкої промисловості.

Вагоме значення для забезпечення справедливого розподілу переваг міжнародної торгівлі мають економічна політика та заходи підтримки як розвинених держав, так і країн, що розвиваються. Особливо важливим є сприяння розширенню імпортного потенціалу таких країн та їх активнішій інтеграції до глобальних ланцюгів створення доданої вартості.

Незважаючи на періодичну нестабільність міжнародних торговельних відносин, зовнішньоекономічна діяльність продовжує залишатися важливим чинником розвитку національних економік та суттєво впливає на загальні темпи економічного зростання [1, с. 78].

Сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі свідчать про поступове скорочення ролі сировинних товарів у структурі світового експорту. Водночас спостерігається стале зростання частки продукції обробної промисловості. Показовим прикладом є Німеччина та Японія, де близько 90 % експортних поставок припадає на готову продукцію.

На сьогодні товари обробної промисловості формують понад дві третини світового експорту. Водночас частка сировинних ресурсів і продовольчих товарів залишається меншою за третину загального обсягу міжнародної торгівлі. Особливо динамічно розвивається міжнародний обмін продукцією автомобілебудування, машинобудування та електротехнічної галузі.

Стабільне зростання також демонструє експорт високотехнологічної продукції та інтелектуально містких послуг, що сприяє подальшому розвитку світового сектору послуг.

Упродовж 1990-х років темпи розвитку міжнародної торгівлі послугами значно перевищували темпи зростання торгівлі товарами. Крім того,

міжнародний обмін послугами виступав важливим чинником активізації світової торгівлі продукцією виробничого призначення та готовими товарами.

На сучасному етапі розвитку світового господарства характерною тенденцією є суттєве зростання обсягів торгівлі між економічно розвиненими державами, на частку яких припадає понад 70 % світового товарообігу. Водночас країни, що розвиваються, забезпечують менш ніж п’яту частину світових торговельних операцій. З метою зміцнення власних позицій на міжнародних ринках такі держави активно впроваджують політику диверсифікації зовнішньоторговельних зв’язків та розширення номенклатури експортної продукції.

Головного значення в сучасних умовах набуває міжнародна торгівля об’єктами інтелектуальної власності, зокрема патентами, ліцензіями, ноу-хау та іншими результатами інтелектуальної діяльності. Розвиток цього сегмента сприяє активізації міжнародного обміну товарами, послугами та капіталом, безпосередньо або опосередковано пов’язаними з використанням інтелектуальних ресурсів.

Попри стале зростання та позитивні тенденції розвитку, міжнародна торгівля залишається вразливою до впливу світових економічних криз, енергетичних потрясінь, нестачі ресурсів та інших глобальних викликів. Водночас вона й надалі зберігає статус однієї з основних форм міжнародних економічних відносин, виконуючи важливу роль у забезпеченні стабільного функціонування та розвитку світової економічної системи. Міжнародна торгівля є відображенням міжнародного поділу праці та водночас результатом його розвитку, що створює необхідні передумови для ефективного функціонування світового господарства. В умовах глобалізації її значення постійно зростає, оскільки рівень соціально-економічного розвитку багатьох країн значною мірою визначається ефективністю їхньої зовнішньоекономічної діяльності. На

сучасному етапі міжнародна торгівля охоплює не лише обмін товарами, а й операції з послугами, фінансовими ресурсами та капіталом.

Вільна міжнародна торгівля сприяє посиленню конкурентної боротьби між виробниками та обмежує можливості монополізації ринків. Конкуренція з іноземними компаніями стимулює національних виробників до впровадження сучасних технологій та інноваційних рішень, що дозволяє зменшувати виробничі витрати. У результаті підвищується якість продукції, зростає продуктивність праці та забезпечуються додаткові передумови для економічного розвитку держави. Крім того, відкритість торговельних відносин розширює вибір товарів для споживачів та сприяє задоволенню їхніх потреб.

За масштабами товарообігу міжнародна торгівля продовжує займати провідне місце серед форм міжнародних економічних відносин. Вона тісно пов’язана з іншими сферами господарської діяльності, одночасно виступаючи відображенням, результатом та рушійною силою розвитку глобалізованого виробництва.

Значення такої взаємодії постійно зростає як на рівні окремих підприємств, так і в масштабах національних економік. Глобалізаційні процеси стимулюють поглиблення міжнародної виробничої, фінансової та торговельної кооперації. Однією з найважливіших тенденцій сучасного етапу розвитку міжнародної торгівлі є формування глобальних виробничих ланцюгів, у межах яких створення товарів і послуг здійснюється за участю кількох країн, кожна з яких спеціалізується на виконанні окремих виробничих операцій. Така модель співробітництва забезпечує підвищення продуктивності праці та сприяє скороченню витрат виробництва.

Транснаціональні корпорації широко застосовують глобальні виробничі ланцюги для підвищення власної конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Зокрема, процес розроблення продукції може відбуватися у Сполучених Штатах Америки, виробництво окремих компонентів — у Китаї, а фінальне

складання готової продукції — у Мексиці. Такий підхід до організації виробничого процесу дає змогу підприємствам максимально ефективно використовувати переваги міжнародного поділу праці, оптимізувати витрати та посилювати свої конкурентні позиції на світових ринках [2, с. 12].

Міжнародна торгівля суттєво впливає на формування та рух глобальних фінансових потоків. Розширення зовнішньоекономічної діяльності зумовлює потребу у значних фінансових ресурсах, необхідних для забезпечення логістичних процесів, фінансування інвестиційних проєктів, а також покриття та страхування можливих ризиків, пов’язаних із здійсненням міжнародних торговельних операцій. Унаслідок цього відбувається активний розвиток фінансових інструментів і спеціалізованих ринків, які забезпечують підтримку міжнародних торговельних операцій.

Важливим елементом функціонування міжнародної торгівлі є валютний обмін та динаміка валютних курсів, що безпосередньо впливають на формування цін на світових ринках. Коливання валютних курсів можуть суттєво змінювати рівень конкурентоспроможності експортної продукції та впливати на результати зовнішньоторговельної діяльності держав.

Водночас міжнародна торгівля істотно впливає на ключові макроекономічні показники держав. Нарощування експортного потенціалу сприяє збільшенню обсягів валового внутрішнього продукту, покращенню зовнішньоторговельного балансу та зниженню рівня безробіття шляхом створення нових робочих місць. Однак надмірна орієнтація на зовнішні ринки може посилювати залежність національної економіки від світової кон’юнктури, що підвищує ризик негативного впливу глобальних економічних криз і коливань на її стабільність та розвиток.

Отже, міжнародна торгівля виступає одним із визначальних факторів економічного зростання та розвитку держав в умовах сучасної глобалізованої економіки. Вона забезпечує більш ефективне використання наявних ресурсів і

трудового потенціалу, стимулює виробництво та сприяє зростанню доходів. Крім того, міжнародна торгівля безпосередньо впливає на стан торговельного балансу країни. Нарощування експортних поставок сприяє збільшенню валютних надходжень, покращенню платіжного балансу і зміцненню фінансової стабільності держави.

Міжнародна торгівля і її вплив на світове господарство є складними й багатогранними економічними явищами. Вони мають суттєве значення для забезпечення економічного розвитку, активізації інноваційних процесів та підвищення рівня життя населення в багатьох країнах світу. Разом із тим результативне функціонування міжнародної торгівлі потребує ефективного регулювання та продуманої державної політики, спрямованої на досягнення сталого економічного розвитку, мінімізацію можливих ризиків і забезпечення справедливого розподілу отриманих економічних вигод.

До ключових чинників, які стимулюють розвиток міжнародної торгівлі, належать такі [3, с. 18]:

1. Упровадження досягнень науково-технічного прогресу, модернізація виробничих потужностей та розроблення нових видів продукції.
2. Розширення діяльності транснаціональних корпорацій на міжнародних ринках.
3. Лібералізація торговельних відносин між країнами шляхом зменшення тарифних і нетарифних обмежень, розвитку вільних економічних зон та створення спільних підприємств.
4. Поглиблення процесів міжнародної економічної інтеграції через формування зон вільної торгівлі та укладення регіональних інтеграційних угод.

Сукупний вплив зазначених факторів сприяє зростанню обсягів міжнародної торгівлі та трансформації її структури, що безпосередньо позначається на темпах економічного розвитку як окремих країн, так і світового господарства загалом. У зв’язку з цим особливого значення набуває формування

довгострокової стратегії розвитку зовнішньоекономічних зв’язків, яка повинна відповідати пріоритетним напрямам національної економічної політики.

Для України ці процеси мають особливу актуальність, оскільки національна економіка характеризується значним рівнем відкритості та орієнтацією на європейську інтеграцію. Посилення глобалізаційних тенденцій і поглиблення взаємозалежності світового господарства суттєво впливають на соціально-економічний розвиток держави. Інтеграція України у світовий економічний простір та її активна участь у міжнародному поділі праці виступають важливими передумовами модернізації економіки, підвищення її конкурентоспроможності та покращення добробуту населення.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що міжнародна торгівля є одним із провідних чинників економічного розвитку та трансформації сучасних держав. Практика останніх десятиліть демонструє, що країни з розвиненими ринковими інститутами, ефективними механізмами регулювання зовнішньоекономічної діяльності та відкритою торговельно-інвестиційною політикою зазвичай характеризуються вищими темпами економічного зростання та більшою стійкістю до зовнішніх викликів. Натомість держави, для яких характерні надмірні обмеження у сфері міжнародної торгівлі та значний рівень державного втручання в економіку, здебільшого демонструють нижчі показники економічного розвитку.

Отже, міжнародна торгівля виступає одним із найважливіших чинників економічного прогресу в умовах сучасної глобалізації, а її роль у світовому господарстві продовжує зростати. Вона є невід’ємною складовою глобальної економічної системи, сприяючи економічному зростанню, соціальному розвитку, технологічній модернізації та зміцненню міжнародного співробітництва між державами.

1.2. Глобалізаційні процеси та їх вплив на міжнародну торгівлю

Сучасний розвиток світової економіки відбувається в умовах поглиблення взаємозв'язків і взаємозалежності між країнами, суспільствами, міжнародними організаціями, інституціями та окремими суб'єктами економічної діяльності. У науковому середовищі цей процес визначається поняттям глобалізації. Його вплив поширюється на більшість сфер суспільного та економічного життя, охоплюючи міжнародну торгівлю, виробничу діяльність, фінансовий сектор, інвестиційні процеси та розвиток підприємництва.

Унаслідок глобалізаційних процесів товари й послуги, вироблені в різних країнах світу, стають дедалі доступнішими для споживачів на міжнародному ринку. Хоча передумови глобалізації сформувалися ще в попередні історичні епохи, саме в сучасних умовах її масштаби та вплив набули безпрецедентного характеру.

Глобалізацію доцільно розглядати як процес поглиблення інтеграції національних економік, що відбувається під впливом економічних, соціальних, політичних та технологічних чинників. Її основною метою є створення умов для ефективнішої міжнародної взаємодії та досягнення взаємовигідного розвитку держав. Одним із головних факторів поширення глобалізації є стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, які суттєво спростили обмін інформацією, капіталом, товарами та послугами між країнами.

Завдяки глобалізації підприємницька діяльність дедалі менше залежить від національних кордонів. Можливість виходу на міжнародні ринки сьогодні мають не тільки великі транснаціональні корпорації, а й підприємства малого та середнього бізнесу. Скорочення торговельних, фінансових та інформаційних обмежень сприяє активнішому залученню суб'єктів господарювання до міжнародних економічних процесів і відкриває додаткові можливості для розширення підприємницької діяльності та розвитку бізнесу на світових ринках.

Одним із найбільш показових історичних прикладів впливу глобалізаційних процесів на становлення та розвиток міжнародної торгівлі є Великий Шовковий шлях. Його історія демонструє, як ще в давнину відбувалося формування торговельних і культурних зв'язків між цивілізаціями Сходу та Заходу. Назва цього маршруту походить від мережі торговельних шляхів, що з'єднували Китай із країнами Середземномор'я та Європи [1]. Шовковий шлях функціонував протягом багатьох століть — від античного періоду до пізнього середньовіччя.

Через цей торговельний маршрут здійснювався обмін широким спектром товарів, серед яких шовк, керамічні вироби, дорогоцінне каміння, прянощі, метали та інші цінні ресурси. Водночас Шовковий шлях забезпечував поширення наукових знань, технологій, культурних традицій і релігійних ідей між різними народами. Особливе значення мало поширення китайських винаходів, таких як папір, компас, порох і технології виробництва шовку, що відіграли важливу роль у подальшому розвитку європейської цивілізації.

Крім економічної функції, Шовковий шлях виступав важливим каналом міжкультурної комунікації та взаємного збагачення народів. Протягом століть його маршрути змінювалися під впливом економічних, політичних і географічних чинників, однак його значення для розвитку міжнародних зв'язків залишається незаперечним. Навіть сьогодні Шовковий шлях розглядається як символ історичних процесів глобалізації і міжнародної інтеграції [3, с. 22].

Ця транспортно-торговельна система забезпечувала активний обмін між Китаєм та європейськими державами, зокрема Стародавньою Римською імперією. Найбільш цінним товаром був шовк, який користувався значним попитом у Європі завдяки своїй високій якості та унікальним властивостям. Крім нього, предметами торгівлі виступали прянощі, барвники, дорогоцінне каміння та інші товари високої вартості. Натомість до Китаю надходили вироби

із золота та срібла, текстильна продукція, вина та інші товари європейського походження.

Разом з цим функціонування Шовкового шляху супроводжувалося численними труднощами. Торговельні маршрути пролягали через пустельні території, гірські перевали та великі річкові системи, що значно ускладнювало перевезення вантажів. Подорожі займали тривалий час і були пов’язані з високими ризиками для купців. Крім того, торговцям доводилося перетинати території багатьох держав із різними політичними режимами та правилами ведення торгівлі. Незважаючи на ці труднощі, Шовковий шлях залишався одним із найголовніших механізмів міжнародної економічної та культурної взаємодії.

Таким чином, Шовковий шлях є вагомим історичним прикладом того, як процеси глобалізації сприяли розвитку міжнародної торгівлі, поширенню технологій і культурному обміну між народами. Його функціонування стало передумовою для відкриття нових торговельних маршрутів, активізації міжнародних контактів та посилення інтеграційних процесів. Завдяки цьому світ поступово перетворювався на більш взаємопов’язану систему, що справило значний вплив на розвиток економіки, культури та суспільства загалом.

Глобалізаційні процеси суттєво трансформували умови здійснення господарської діяльності у сфері міжнародної торгівлі. Одним із головних чинників таких змін став стрімкий розвиток технологій у галузях транспорту, логістики та комунікацій. Особливу роль у цьому процесі відіграли інформаційно-комунікаційні технології та мережа Інтернет, які забезпечили оперативний обмін інформацією між державами, підприємствами та іншими учасниками міжнародного ринку. Це сприяло підвищенню ефективності управління виробничими процесами, оптимізації ланцюгів постачання та скороченню часових і фінансових затрат на здійснення зовнішньоекономічних операцій.

Завдяки впровадженню сучасних цифрових технологій набагато спростилася координація діяльності між суб’єктами міжнародної торгівлі, що створило передумови для активного розвитку глобальних виробничих мереж і поглиблення економічної інтеграції. У результаті міжнародна торгівля стала більш динамічною, мобільною та доступною для широкого кола учасників ринку.

У таблиці 1.1 наведено основні концепції та теоретичні підходи, що характеризують основу глобалізації та її вплив на розвиток міжнародної торгівлі.

Таблиця 1.1.

Головні аспекти глобалізації та міжнародної торгівлі

Аспекти	**Глобалізація**	**Міжнародна торгівля**
Визначення	Глобалізація – це явище, що характеризується дедалі більшим переплетенням міжнародних відносин, яке зближує країни у єдину глобальну економічну систему та спільноту.	Міжнародна торгівля – це взаємодія купівлі-продажу товарів та послуг між державами, яка охоплює імпорт та експорт.
Вплив на економіку	Стимулює зростання глобального ВВП, розширення ринків і посилення конкуренції.	Сприяє розширенню горизонтів для бізнесу, породжуючи нові робочі місця, проте одночасно з цим посилює конкурентну боротьбу.
Вплив на культуру	Стимулює культурний взаємообмін та співпрацю між різними світами.	Сприяє розповсюдженню культурних надбань та традицій по всьому світу.
Торговельні блоки	Стимулює формування торговельних об'єднань, на кшталт Європейського Союзу та Північноамериканської угоди про вільну торгівлю (NAFTA).	Торговельні об'єднання здатні формувати регіональні зони вільної торгівлі, полегшуючи зняття торговельних обмежень між країнами.
Виклики	Виникають складнощі через нерівномірний розподіл прибутків, а також через скорочення робочих місць в окремих галузях економіки.	Можуть виникати труднощі із залежністю від імпорту продукції, а також проблеми, пов'язані з торговельними диспропорціями.
Переваги	Відкриває двері до різноманітних товарів та сервісів, сприяє покращенню продуктивності і заохочує до інновацій.	Розкриває горизонти для бізнесів та стимулює економічний підйом.

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Сучасні технології забезпечують підприємствам широкі можливості для оптимізації управління запасами, виробничими операціями та логістичними процесами. Це сприяє більш оперативному реагуванню на зміни ринкової кон'юнктури, підвищенню адаптивності бізнес-процесів і гарантуванню своєчасного постачання продукції споживачам. Крім того, динамічний розвиток електронної комерції перетворив її на один із ключових інструментів взаємодії між виробниками та споживачами у міжнародному масштабі, відкриваючи нові канали збуту товарів і послуг через цифрові платформи.

Важливим напрямом впливу глобалізації на міжнародну торгівлю є модернізація виробничих процесів. Поширення глобалізаційних тенденцій стимулює безперервне вдосконалення виробничих технологій, що забезпечує підвищення продуктивності підприємств, ефективніше використання ресурсів та зміцнення їхніх конкурентних позицій на світовому ринку.

Розвиток масового виробництва, удосконалення систем розподілу продукції та спрощення доступу до міжнародних ринків сприяли зростанню споживчого попиту та посиленню конкурентної боротьби між виробниками. З метою адаптації до нових умов конкурентного середовища підприємства активно розробляють і впроваджують інноваційні товари та послуги, орієнтуючись на потреби й уподобання споживачів на міжнародних ринках. Завдяки глобалізації компанії отримали можливість розширювати масштаби своєї діяльності та використовувати більш ефективні виробничі моделі, що позитивно впливає на розвиток міжнародної торгівлі [5, с. 27].

Використання глобальних ланцюгів постачання сировини, оптимізація виробничих процесів і реалізація переваг масштабного виробництва дають змогу підприємствам нарощувати обсяги випуску продукції, одночасно зменшуючи витрати на її виробництво. Це сприяє зниженню собівартості товарів, що створює умови для зменшення цін та підвищення їхньої доступності для споживачів. Водночас у сучасних умовах виробничі процеси все частіше

розосереджуються між різними країнами та регіонами, кожен з яких виконує певні спеціалізовані функції в межах єдиного виробничого циклу. Така модель організації виробництва забезпечує підвищення ефективності та скорочення сукупних витрат.

Зростання рівня міжнародної конкуренції стимулює компанії до постійного впровадження інновацій, удосконалення продукції та підвищення якості послуг. У результаті відбувається активне впровадження новітніх технологій, що оптимізують виробничі процеси та сприяють покращенню характеристик кінцевої продукції. Водночас глобалізація створює додаткові можливості для виходу підприємств на нові ринки, збільшення масштабів діяльності та збільшення клієнтської бази.

Разом із тим використання сучасних технологічних рішень провідними компаніями дозволяє їм зміцнювати свої ринкові позиції та нарощувати фінансові результати. Це може спричиняти посилення розриву між підприємствами, які активно впроваджують інновації, та тими, що не встигають адаптуватися до нових умов конкурентного середовища.

Посилення глобалізаційних тенденцій та швидкі трансформації світового бізнес-середовища обумовлюють потребу в безперервному вдосконаленні теоретичних засад і практичних механізмів управління підприємствами [6]. У науковій літературі глобалізація здебільшого трактується як процес формування єдиного взаємозалежного світового простору, в межах якого відбувається поглиблення інтеграції національних економік. Одним із найважливіших проявів цього процесу є розширення міжнародної торгівлі, масштаби, інтенсивність та складність якої постійно зростають. У результаті посилюється її вплив на економічний розвиток держав, соціальні процеси та функціонування світового господарства загалом.

До ключових елементів глобалізаційних процесів належать міжнародні торговельні угоди, міжнародний рух капіталу, міграція населення, трансфер

сучасних технологій та активний обмін інформацією. Укладання міжнародних торговельних угод сприяє активізації зовнішньоекономічної діяльності, розвитку співпраці з транснаціональними корпораціями та забезпеченню більш вільного переміщення товарів, капіталу, технологій і інформації між країнами [6, с. 45].

В умовах сучасної глобальної нестабільності особливого значення набувають процеси міжнародного руху капіталу. Транснаціональні інвестиції характеризуються високою чутливістю до економічних і політичних змін, що зумовлює трансформацію їхньої структури, напрямів та географії розміщення. Такі зміни можуть істотно впливати на темпи економічного зростання держав, стан фінансової системи, функціонування банківського сектору й ефективність діяльності інвестиційних інституцій. Динаміку зазначених процесів відображено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Зміни в потоках іноземного капіталу

Джерело: сформовано автором на основі [7]

У контексті глобалізаційних процесів значного поширення набувають міжнародні міграційні потоки, які охоплюють як еміграцію, так і імміграцію робочої сили. Основними чинниками таких переміщень є відмінності у рівнях оплати праці, умовах зайнятості та можливостях професійної реалізації в різних країнах. Для суб'єктів міжнародного бізнесу трудова міграція має особливе значення, оскільки вона супроводжується не лише переміщенням людського капіталу, а й поширенням знань, технологій, виробничого досвіду та сучасних методів організації праці. У результаті відбувається прискорення процесів технологічного обміну та впровадження інноваційних рішень у різних регіонах світу.

Глобалізація також сприяє посиленню конкурентної боротьби між компаніями на міжнародних ринках. У сучасних умовах конкуренція охоплює численні аспекти діяльності підприємств, серед яких особливе значення мають цінова стратегія, якість товарів і послуг, ефективність виробничих процесів, рівень інноваційного розвитку та здатність оперативно реагувати на потреби цільових ринків. За таких обставин формування стійких конкурентних переваг значною мірою визначається спроможністю компаній оптимізувати витрати, підтримувати високі стандарти якості продукції та активно впроваджувати новітні технологічні рішення. Сукупність цих факторів є важливою передумовою успішної діяльності підприємств і зміцнення їхніх позицій на світовому ринку [8, с. 63].

Однією з ключових форм прояву глобалізації є активне поширення технологій у країнах, що розвиваються, та економічно менш розвинених державах. Це створює додаткові можливості для інвестування капіталу з боку розвинених країн у регіони з нижчими виробничими витратами та дешевшими трудовими ресурсами. Водночас інвестори здійснюють передачу сучасних технологій, управлінського досвіду та виробничих практик, що позитивно впливає на модернізацію економіки приймаючих країн. Найбільш помітний

ефект така співпраця має у промисловому та аграрному секторах, де впровадження новітніх технологій сприяє підвищенню продуктивності праці та економічному зростанню.

Отже, глобалізація виступає одним із ключових факторів розвитку міжнародного бізнесу та світової торгівлі. Вона сприяє поступовій лібералізації торговельних та інвестиційних відносин, забезпечуючи більш вільне переміщення товарів, послуг, капіталу й технологій між державами. Унаслідок цього активізується міжнародна економічна співпраця, розширюються торговельні зв'язки та зростають обсяги прямих іноземних інвестицій.

Разом із тим у міжнародній торгівлі продовжують існувати певні обмеження, зокрема пов'язані із застосуванням високих митних тарифів щодо окремих груп промислової продукції та послуг. Тому процеси глобалізації, поряд із новими можливостями для виходу підприємств на зовнішні ринки та розширення міжнародної діяльності, створюють низку викликів. Серед них особливого значення набувають посилення конкурентної боротьби, необхідність постійного технологічного оновлення виробництва та потреба в оперативній адаптації до динамічних змін міжнародного бізнес-середовища.

Висновки до розділу

Підсумовуючи результати дослідження теоретичних аспектів міжнародної торгівлі, можна дійти висновку, що вона є однією з провідних форм міжнародних економічних відносин та відіграє важливу роль у розвитку світової економіки. Міжнародна торгівля сприяє раціональному розподілу ресурсів між державами, поглибленню міжнародного поділу праці, розширенню можливостей реалізації продукції на зовнішніх ринках, підвищенню конкурентоспроможності національних економік та створенню передумов для сталого економічного зростання.

Дослідження показало, що сучасна міжнародна торгівля характеризується зростанням ролі продукції обробної промисловості, високотехнологічних товарів та сфери послуг. Важливими тенденціями її розвитку є поглиблення економічної інтеграції, формування глобальних виробничих ланцюгів, активізація міжнародного руху капіталу та посилення взаємозалежності національних економік.

Водночас встановлено, що визначальний вплив на трансформацію міжнародної торгівлі справляють глобалізаційні процеси. Глобалізація сприяє усуненню торговельних бар'єрів, розвитку міжнародного співробітництва, поширенню інновацій та сучасних технологій, а також розширенню можливостей для виходу підприємств на світові ринки. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, цифровізація економіки та вдосконалення логістичних систем значно підвищили ефективність міжнародних торговельних операцій і прискорили інтеграцію країн у світове господарство.

Разом із позитивними наслідками глобалізація породжує низку викликів, пов'язаних із посиленням міжнародної конкуренції, нерівномірним розподілом економічних вигод, залежністю національних економік від зовнішніх ринків та зростанням чутливості до глобальних кризових явищ. За таких умов особливого значення набуває формування ефективної зовнішньоекономічної політики, спрямованої на забезпечення конкурентоспроможності держави та захист її національних економічних інтересів.

Отже, в умовах глобалізаційних процесів міжнародна торгівля продовжує відігравати роль одного з ключових чинників економічного розвитку. Її ефективне функціонування сприяє зростанню добробуту населення, технологічному оновленню виробництва, підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та зміцненню позицій держав на світовому ринку. Розглянуті в цьому розділі теоретичні аспекти формують наукове підґрунтя для

подальшого аналізу сучасних тенденцій, закономірностей та особливостей розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобальної економіки.

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ ДЛЯ УКРАЇНИ

2.1 Вплив збройного конфлікту на макроекономічний розвиток України

Сучасний світ характеризується наявністю численних збройних конфліктів, наслідки яких виходять далеко за межі окремих держав і впливають на глобальні політичні та економічні процеси. Збройні протистояння в Сирії, Палестині, Ізраїлі, а також між Вірменією та Азербайджаном демонструють масштабність викликів, які постають перед країнами в умовах воєнних конфліктів. Аналіз їхнього досвіду є важливим для України, оскільки дозволяє краще зрозуміти можливі наслідки воєнних дій та визначити ефективні підходи до подолання кризових явищ.

Після проголошення незалежності у 1991 році Україна стала важливим об’єктом геополітичного впливу як західних держав, так і Російської Федерації. Переломним моментом у новітній історії країни стали події 2014 року, пов’язані з Революцією Гідності, зміною політичного курсу держави та незаконною окупацією й анексією Автономної Республіки Крим російською федерацією. Ці події поклали початок тривалому збройному конфлікту, який супроводжувався бойовими діями на сході України та підтримкою росією незаконних збройних формувань. Наслідками конфлікту стали значні людські втрати, масштабні руйнування інфраструктурних об’єктів і суттєве погіршення соціально-економічної ситуації в країні. Уже на початковому етапі конфлікту українська економіка зазнала відчутного спаду: скоротилися обсяги валового внутрішнього продукту, прискорилися інфляційні процеси, а зниження промислового виробництва в східних регіонах додатково погіршило економічну ситуацію [9].

Умовно розвиток конфлікту можна поділити на кілька основних етапів:

- 2014–2015 роки — початок воєнного протистояння та анексія Криму;

- 2016–2021 роки — період відносної стабілізації та «замороження» конфлікту;
- 2022 рік — повномасштабне вторгнення Росії та різка ескалація бойових дій;
- 2023–2026 роки — продовження воєнних дій на тлі міжнародних зусиль щодо досягнення справедливого та стійкого миру.

Аналіз впливу збройної агресії на макроекономічні показники та стан платіжного балансу України дає можливість оцінити масштаби економічних змін і втрат, яких зазнала держава внаслідок війни. Особливу увагу доцільно зосередити на дослідженні динаміки валового внутрішнього продукту, торговельного балансу, а також показників поточного та фінансового рахунків платіжного балансу. Такий комплексний підхід сприяє виявленню основних тенденцій, проблем і викликів, з якими стикається українська економіка в умовах воєнного стану (рис. 2.1).

Рис.2.1. Динаміка рахунків поточних операцій та балансів товару і послуг України, млн.дол.США

Джерело: сформовано автором на основі [10]

У 2014–2015 роках показники поточного рахунку та торговельного балансу України демонстрували відносне покращення. Зазначена тенденція значною мірою була зумовлена різким знеціненням національної валюти, економічним спадом та початком воєнних дій, що спричинили істотне скорочення обсягів імпорту внаслідок зниження платоспроможного попиту населення та суб'єктів господарювання. Одночасно відбувався процес диверсифікації зовнішньоторговельних зв'язків України та їх поступова переорієнтація на ринки Європейського Союзу й інших держав. Це дало змогу частково компенсувати негативні наслідки скорочення торговельно-економічного співробітництва з російською федерацією.

Додатковим фактором підтримки платіжного балансу стали грошові перекази трудових мігрантів, обсяги яких у цей період зростали та забезпечували додаткові валютні надходження до країни.

У 2015–2019 роках спостерігалася відносна стабілізація показників поточного рахунку та торговельного балансу, що свідчило про поступову адаптацію економіки до нових умов функціонування. Проте у 2020 році відбулося погіршення цих показників під впливом пандемії COVID-19, яка спричинила уповільнення економічної активності та скорочення міжнародної торгівлі. Починаючи з 2021 року негативні тенденції посилилися, а у 2022 році, після початку повномасштабного вторгнення Росії, показники досягли критичних значень через різке скорочення експорту, порушення логістичних ланцюгів та зростання воєнних витрат.

У 2023 році дефіцит поточного рахунку та торговельного балансу залишався значним під впливом триваючих воєнних дій. Водночас сектор послуг продовжував демонструвати позитивне сальдо, насамперед завдяки експорту інформаційно-технологічних та окремих транспортних послуг. Попри певне зменшення обсягів експорту послуг після початку повномасштабного вторгнення, цей сектор продовжував відігравати важливу роль у формуванні

валютних надходжень та залишався одним із провідних джерел поповнення валютних ресурсів держави.

Баланс первинних доходів упродовж досліджуваного періоду характеризувався відносною стабільністю. Зокрема, у 2015 році спостерігалося збільшення надходжень, що можна пояснити зростанням міжнародної фінансової підтримки та обсягів грошових переказів від громадян України, які працювали за кордоном. Водночас у 2020–2021 роках негативний вплив пандемії COVID-19 позначився на динаміці доходів, що призвело до погіршення відповідних показників.

Для більш детального аналізу доцільно розглянути динаміку балансу доходів та оплати праці України за 2010–2023 роки, представлену на рисунку 2.2.

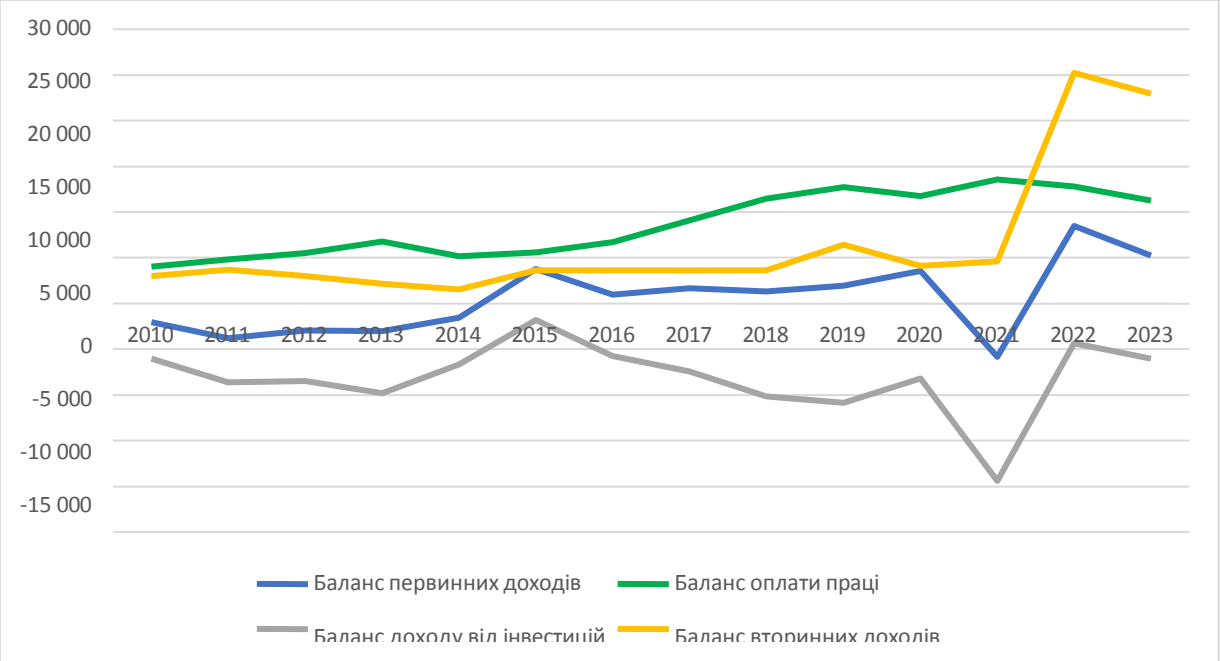

Рис.2.2. Динаміка балансу первинних та вторинних доходів та балансів оплати праці України, млн.дол.США

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Баланс вторинних доходів упродовж досліджуваного періоду загалом характеризувався стабільністю, однак у 2019–2020 роках спостерігалося його помітне покращення. Таку динаміку можна пов’язати зі збільшенням обсягів приватних грошових переказів з-за кордону. Водночас із початком пандемії COVID-19 у 2020 році почалося погіршення показників доходів від інвестицій, що було зумовлено загальним уповільненням економічної активності та зниженням інвестиційної привабливості.

Упродовж 2010–2023 років показники балансу оплати праці характеризувалися переважно позитивною динамікою, що вказує на стабільний приплив фінансових ресурсів від громадян України, зайнятих трудовою діяльністю за межами країни. Невелике скорочення у 2020 році, ймовірно, було наслідком пандемії COVID-19 та обмежень міжнародної трудової міграції. Загалом баланс первинних доходів і оплати праці залишався відносно стійким, тоді як баланс вторинних доходів зростав у 2019–2020 роках, а доходи від інвестицій почали скорочуватися під впливом пандемічної кризи.

Результати аналізу фінансового рахунку засвідчують, що у 2010 році фінансовий баланс України характеризувався позитивним сальдо, що свідчило про переважання припливу капіталу та інвестиційних ресурсів над їх відпливом і вказувало на сприятливі умови для розвитку національної економіки. Упродовж 2011–2013 років спостерігалося поступове зниження цього показника, що відображало погіршення інвестиційного клімату та зростання економічної невизначеності напередодні політичних подій 2013–2014 років.

Починаючи з 2014 року, незважаючи на воєнний конфлікт і складну економічну ситуацію, фінансовий баланс демонстрував позитивну динаміку. Така ситуація значною мірою пояснювалася зростанням обсягів міжнародної фінансової допомоги, розширенням кредитної підтримки з боку міжнародних фінансових інституцій та держав-партнерів, що стало важливим чинником

збереження макроекономічної стабільності України в умовах кризових викликів (рис. 2.3).

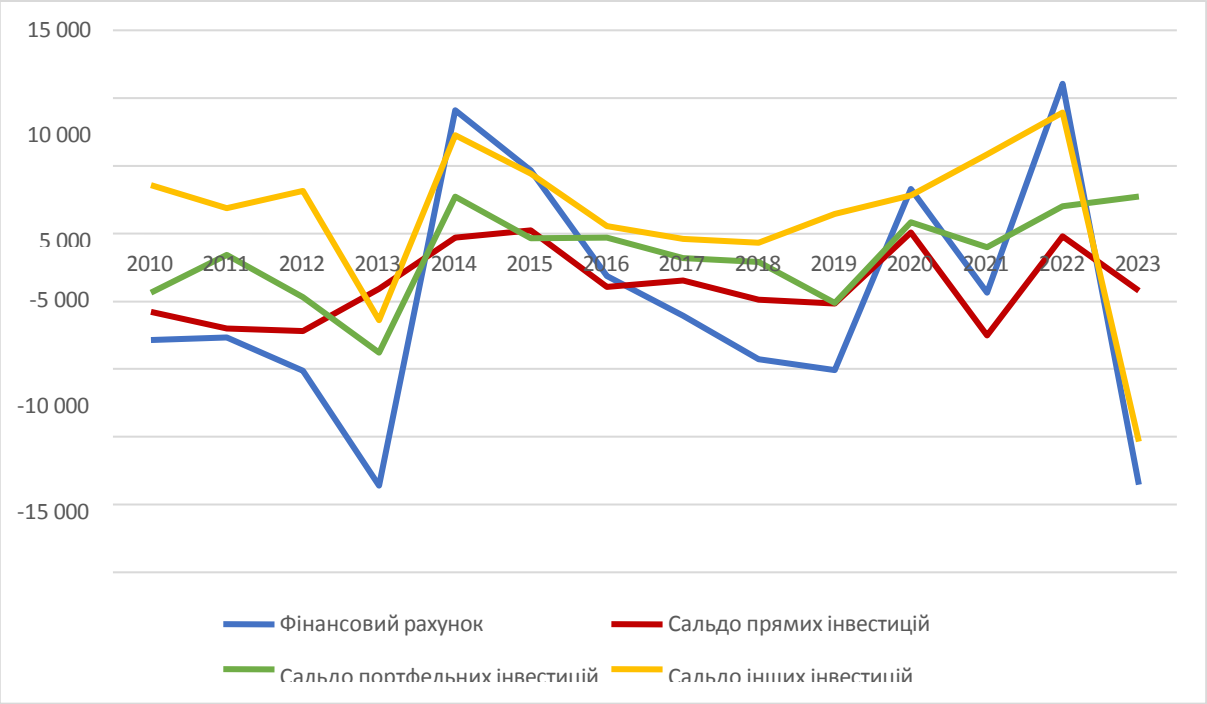

Рис. 2.3. Динаміка даних фінансового рахунку і сальдо прямих, портфельних та інших інвестицій України, млн.дол.США

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Починаючи з 2015 року, фінансовий рахунок України демонстрував тенденцію до погіршення, що було зумовлено ускладненням інвестиційного клімату та зростанням ризиків для інвесторів в умовах тривалого воєнного конфлікту. У 2020 році спостерігалося подальше погіршення відповідних показників, що було зумовлено наслідками пандемії COVID-19, яка негативно вплинула на світову економіку та призвела до скорочення міжнародних інвестиційних потоків. У 2021 році спостерігалося певне відновлення, що свідчило про поступову адаптацію економіки до нових умов. Проте у 2022 році, після початку повномасштабного вторгнення Росії, фінансовий рахунок зазнав суттєвих змін під впливом масштабних економічних і воєнних викликів.

Динаміка прямих і портфельних інвестицій також відображає вплив політичних та економічних потрясінь. У 2013 році спостерігалося різке скорочення інвестиційних потоків, що було пов’язано з політичною нестабільністю та подіями Євромайдану. Водночас після початку конфлікту у 2014 році важливим джерелом фінансової підтримки стали кошти міжнародних партнерів та міжнародних фінансових організацій.

Упродовж 2020–2021 років обсяги інвестицій зазнали негативного впливу пандемії COVID-19, яка спричинила зниження інвестиційної активності як на національному, так і на міжнародному рівнях. У 2022 році ситуація додатково ускладнилася внаслідок початку повномасштабного вторгнення, що призвело до подальшого скорочення інвестиційних надходжень. Водночас сальдо портфельних інвестицій, починаючи з 2020 року, залишалося додатним та характеризувалося тенденцією до зростання, що свідчило про збереження певної довіри з боку міжнародних інвесторів, а також про фінансову підтримку України міжнародними партнерами.

Загалом протягом аналізованого періоду обсяги залучених інвестицій перевищували обсяги інвестицій, здійснених Україною за кордон. Аналогічна тенденція характерна і для категорії інших інвестицій, яка вирізнялася відносно стабільною динамікою порівняно з прямими та портфельними інвестиціями.

Для оцінки впливу воєнного конфлікту на державні фінанси доцільно також проаналізувати динаміку військових витрат України у 2010–2023 роках, представлену на рис. 2.4.

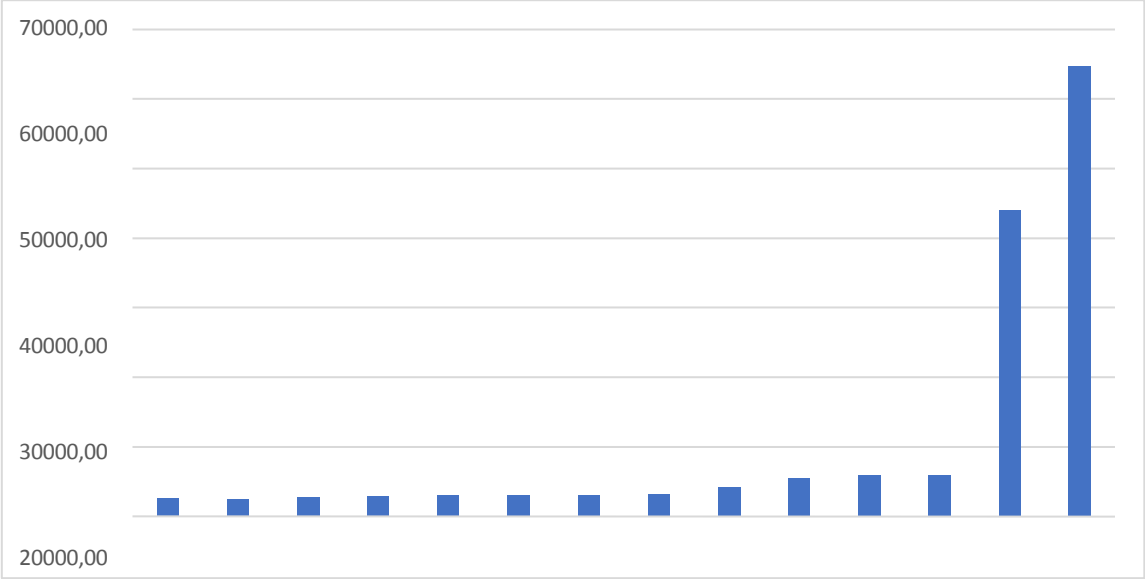

Рис. 2.4. Динаміка даних військових витрат України, млн.дол.США

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Аналіз динаміки військових витрат України у 2010–2023 роках дозволяє виокремити кілька ключових тенденцій. Упродовж 2010–2013 років видатки на оборону залишалися відносно стабільними та змінювалися незначно, що відповідало відсутності масштабних воєнних загроз і значних військових конфліктів.

Ситуація суттєво змінилася після початку російської агресії у 2014 році. Загострення безпекової ситуації та необхідність зміцнення обороноздатності держави зумовили поступове зростання військових витрат. Найсуттєвіше зростання оборонних витрат спостерігалося після початку повномасштабної агресії російської федерації у лютому 2022 року. В умовах широкомасштабних бойових дій держава була змушена істотно збільшити фінансування сектору безпеки й оборони, спрямовуючи значні ресурси на забезпечення Збройних Сил України сучасним озброєнням, військовою технікою, матеріально-технічними засобами та іншими необхідними ресурсами для виконання оборонних завдань.

Найвищого рівня військові видатки досягли у 2023 році, коли їхній обсяг перевищив 60 млрд дол. США, що стало максимальним показником за весь

період дослідження. Така тенденція відображає безпрецедентні масштаби концентрації та спрямування фінансових ресурсів на потреби оборони держави, зумовлені необхідністю протидії повномасштабній військовій агресії та забезпечення національної безпеки.

Загалом аналіз макроекономічних показників свідчить, що українська економіка зазнала значного негативного впливу внаслідок воєнного конфлікту. Якщо до 2013 року спостерігалася відносна макроекономічна стабільність, то події Революції Гідності, анексія Криму та подальше розгортання воєнних дій призвели до зростання державних витрат на оборону, скорочення експортного потенціалу та погіршення інвестиційного клімату. Подальша ескалація війни посилила економічні ризики, що спричинило обережніше ставлення інвесторів до вкладень в українську економіку та створило додаткові виклики для її розвитку.

2.2 Вплив російсько-української війни на зовнішню торгівлю України

Міжнародна торгівля України формується під впливом глобальних економічних тенденцій і залишається одним із важливих чинників соціально-економічного розвитку держави. Відповідно до даних Державної служби статистики України, у 2020 році обсяг експорту товарів і послуг досяг 53,7 млрд дол. США, що значно перевищує показники перших років незалежності країни. Одночасно спостерігалося зростання обсягів імпорту, які у 2017 році становили 63,4 млрд дол. США [5].

Згідно з інформацією Світового банку, валовий внутрішній продукт України у 2017 році дорівнював 112,2 млрд дол. США. Водночас загальний обсяг зовнішньої торгівлі був співмірним із розмірами національної економіки, що свідчить про її високий рівень відкритості та суттєву залежність від міжнародних економічних взаємозв’язків.

Таким чином, зовнішня торгівля має важливе значення для економічного розвитку України, оскільки забезпечує надходження валютних ресурсів, сприяє розширенню ринків збуту вітчизняної продукції та поглиблює інтеграцію держави у світовий економічний простір.

Дослідження динаміки міжнародної торгівлі за останні десятиліття свідчить, що темпи зростання зовнішньоторговельного обороту загалом відповідають темпам розвитку світового господарства, а в окремі періоди навіть перевищують їх. Збільшення обсягів експорту та імпорту, зростання торговельних квот і показників зовнішньоторговельного обороту в розрахунку на одного жителя підтверджують посилення ролі міжнародної торгівлі як важливого чинника сучасного економічного розвитку.

Для подальшого аналізу доцільно розглянути структуру зовнішньої торгівлі України у 2022 році, що наведена нижче (рис.2.5)

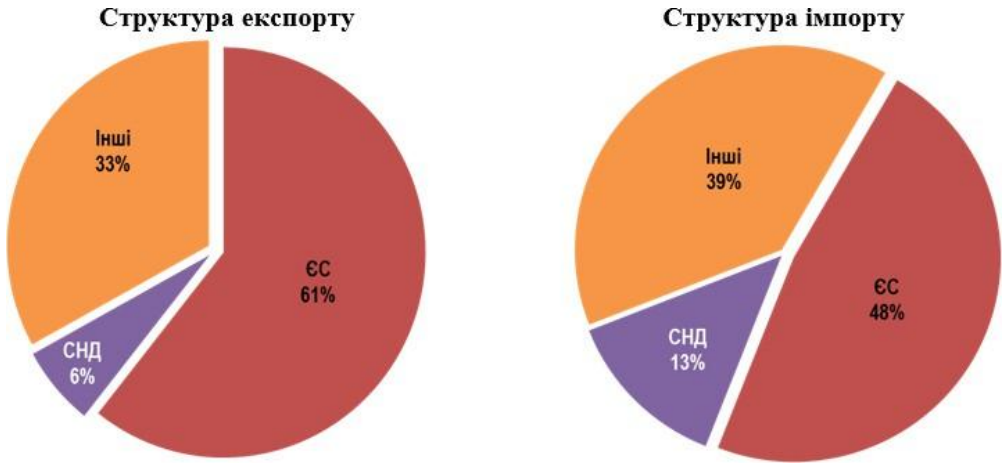

Рис. 2.5. Стан зовнішньої торгівлі України за підсумками 2022 року

Джерело: складено автором на основі [7, 11]

Суттєвим фактором змін у структурі міжнародної торгівлі України стало переорієнтування зовнішньоекономічних зв’язків після незаконної анексії Криму та початку збройного конфлікту на сході країни у 2014 році, а також внаслідок

повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році. Під впливом цих подій відбулися значні зміни у географічній структурі зовнішньої торгівлі, в результаті чого держави Європейського Союзу поступово посіли провідне місце серед торговельних партнерів України.

До початку повномасштабної війни торговельно-економічне співробітництво між Україною та ЄС характеризувалося стабільним розвитком. Водночас події 2022 року суттєво змінили умови функціонування зовнішньої торгівлі. З метою підтримки української економіки 4 червня 2022 року Європейський Союз тимчасово скасував більшість торговельних обмежень щодо українських товарів, що сприяло лібералізації торгівлі та збільшенню експорту окремих видів сільськогосподарської продукції. Проте значне зростання поставок деяких товарів спричинило дисбаланси на ринках окремих сусідніх держав-членів ЄС, у зв’язку з чим у травні 2023 року були запроваджені тимчасові обмеження на імпорт окремих видів української аграрної продукції. Ці заходи діяли до вересня 2023 року та супроводжувалися впровадженням механізмів контролю за експортом відповідних товарів.

Інформація, наведена на рисунку 2.6, відображає зміни в товарній структурі українського експорту до країн Європейського Союзу. Упродовж періоду з жовтня 2022 року по вересень 2023 року, порівняно з відповідним попереднім періодом, спостерігалося збільшення обсягів поставок з України соняшникової олії, кукурудзи, ріпаку та деревини. Водночас експорт соєвої олії, продукції чорної металургії, зокрема заліза та сталі, скоротився.

У третьому кварталі 2023 року торговельно-економічні відносини між Україною та Європейським Союзом характеризувалися відносною стабільністю. Обсяг імпорту українських товарів до ЄС становив близько 1,7 млрд євро, тоді як експорт товарів із країн ЄС в Україну досяг приблизно 3,2 млрд євро. Порівняно з аналогічним періодом попереднього року обсяги імпорту дещо знизилися, тоді як експортна складова продемонструвала позитивну динаміку.

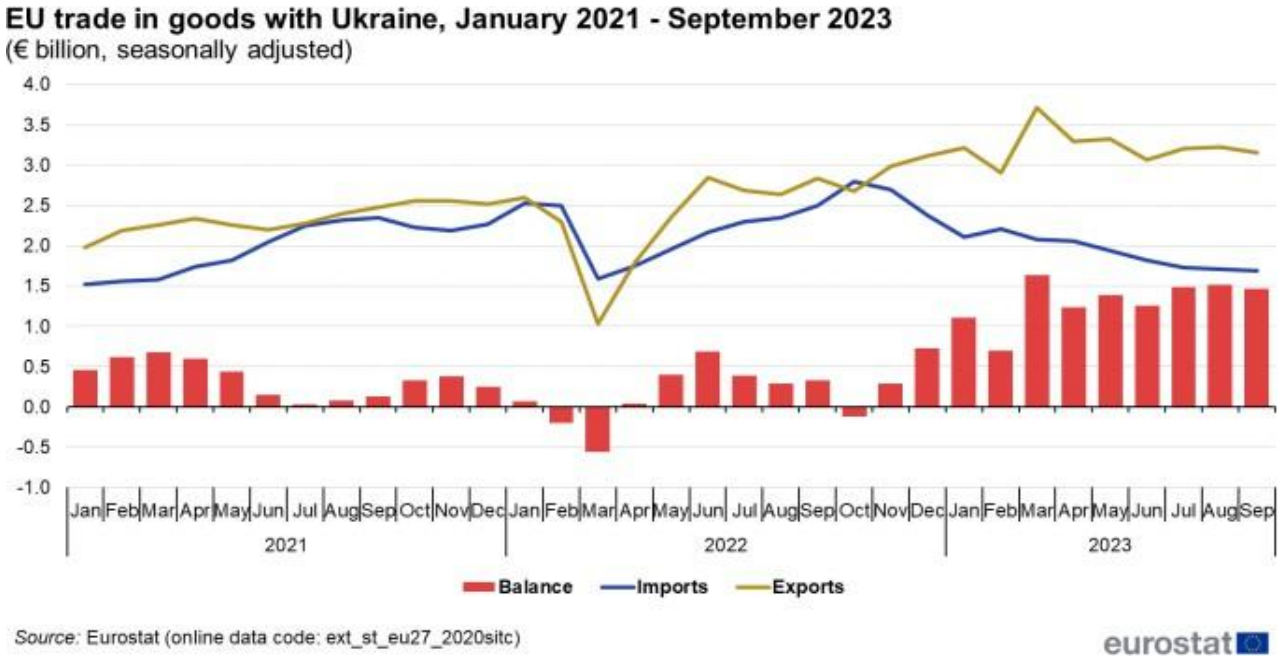

Рис 2.6. Аналіз торгівельних відносин ЄС з Україною

Джерело: сформовано автором на основі [7; 10]

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації суттєво вплинула на торговельні потоки між Україною та Європейським Союзом. У перші місяці війни, зокрема у лютому–березні 2022 року, відбулося різке скорочення обсягів взаємної торгівлі: імпорт зменшився приблизно на 36 %, а експорт — на 55 %. Проте після початкового періоду адаптації торговельна активність поступово почала відновлюватися. Найвищий рівень імпорту української продукції до країн ЄС було зафіксовано у жовтні 2022 року, коли його обсяг досяг близько 2,8 млрд євро, після чого спостерігалося поступове зниження цього показника. Водночас максимальний обсяг експорту товарів з Європейського Союзу в Україну було зафіксовано у березні 2023 року на рівні 3,7 млрд євро.

У період з липня по вересень 2023 року частка України в зовнішній торгівлі Європейського Союзу з країнами поза межами ЄС залишалася відносно стабільною: на імпорт припадало 0,8 %, а на експорт — 1,5 %. Порівняно з

аналогічним періодом 2021 року частка імпорту дещо скоротилася, тоді як частка експорту продемонструвала незначне зростання.

Аналіз окремих товарних категорій засвідчує наявність істотних змін у структурі торговельних відносин між Україною та Європейським Союзом. Так, у вересні 2023 року фізичні обсяги імпорту соняшникової олії з України перевищили показники аналогічного періоду 2022 року. Однак унаслідок значного зниження світових цін на цю продукцію її загальна вартість в імпорті скоротилася. Після стрімкого зростання цін, яке спостерігалося на початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році, на світовому ринку сформувалася тенденція до їх поступового зменшення.

Схожі процеси були характерними і для ринку кукурудзи. Незважаючи на певне скорочення фізичних обсягів поставок у вересні 2023 року порівняно з відповідним періодом попереднього року, Україна зберегла вагомі позиції серед постачальників цієї продукції до Європейського Союзу. Упродовж періоду з жовтня 2022 року по вересень 2023 року частка України в структурі імпорту кукурудзи до ЄС збільшилася з 46 % до 60 %, що підтверджує зміцнення її ролі як одного з провідних експортерів цієї сільськогосподарської культури на європейському ринку.

Що стосується деревини, то у 2023 році спостерігалося зменшення як фізичних обсягів імпорту, так і його вартісних показників. Така динаміка значною мірою була пов’язана зі зниженням цін на відповідну продукцію. Після періоду зростання цін у 2021–2022 роках ринок деревини поступово перейшов до етапу цінової корекції та стабілізації.

У сегменті чорних металів ситуація була більш неоднозначною. Незважаючи на збільшення фізичних обсягів імпорту заліза та сталі з України до ЄС, зниження світових цін призвело до скорочення загальної вартості поставок. Крім того, частка України на ринку ЄС дещо зменшилася, тоді як позиції інших постачальників, зокрема Китаю та Південної Кореї, посилилися.

Водночас частка росії суттєво скоротилася під впливом санкційної політики Європейського Союзу.

У ширшому контексті структура українського імпорту свідчить про зростання потреб економіки в окремих видах продукції. У першому кварталі 2021 року основними товарними групами імпорту були паливо, електротехнічна продукція, транспортні засоби, машини та пластмаси. У період до 2023 року обсяги імпорту за всіма цими категоріями збільшилися, причому найдинамічніше зростання спостерігалося у поставках палива та електричного обладнання. Така тенденція відображає структурні зміни в економіці та зростання потреб країни в енергетичних ресурсах і технологічній продукції в умовах воєнного часу.

Таблиця 2.1.

Експорт в Україну, млн. євро [28]

Exports of main product groups to Ukraine, Q1 2021 to Q3 2023

(€ million, quarterly data)

Product	2021-Q1	2021-Q2	2021-Q3	2021-Q4	2022-Q1	2022-Q2	2022-Q3	2022-Q4	2023-Q1	2023-Q2	2023-Q3
Machinery	864	1 020	1 100	1 206	597	462	717	753	700	821	998
Vehicles	657	734	693	762	447	917	749	836	800	986	979
Fuels	316	412	946	1 040	559	1 354	1 993	2 122	1 669	1 352	1 681
Electrical machinery	618	661	631	713	541	525	671	1 116	881	777	776
Plastics	320	390	413	410	261	290	453	333	332	371	418

Source: Eurostat (online data code: ds-059322)

eurostat

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Для більш повного розуміння економічних наслідків війни доцільно детальніше проаналізувати її вплив на зовнішню торгівлю України. Попри песимістичні прогнози щодо можливого фактичного припинення

зовнішньоторговельної діяльності після початку повномасштабного вторгнення, скорочення зовнішньоторговельного обороту в першому півріччі 2022 року становило 21,3 % порівняно з аналогічним періодом 2021 року. При цьому обсяги експорту зменшилися на 24 %, а імпорту — на 18,6 %.

Водночас скорочення фізичних обсягів торгівлі було значно глибшим, ніж скорочення її вартості. Якщо загальний товарообіг зменшився на 21,3 %, то фізичні обсяги торгівлі скоротилися майже на 36 %. Це пояснюється суттєвим підвищенням світових цін на основні експортні товари України. Так, у першому півріччі 2021 року зовнішньоторговельний оборот становив 61 млрд дол. США при фізичному обсязі 106,4 млн тонн, тоді як у відповідному періоді 2022 року ці показники скоротилися до 48 млрд дол. США та 68,2 млн тонн відповідно.

Починаючи з другого кварталу 2022 року імпорт поступово відновлювався і вже в червні наблизився до показників аналогічного місяця попереднього року. Водночас ситуація з експортом залишалася складнішою. Незважаючи на позитивну динаміку в січні–лютому 2022 року, різке падіння експорту в березні–червні не дозволило компенсувати втрати, спричинені початком повномасштабної війни. Подальше відновлення відбувалося поступово, однак обсяги експорту залишалися суттєво нижчими за довоєнний рівень.

Помітних змін зазнала й товарна структура зовнішньої торгівлі України. У структурі експорту суттєво зросла частка продовольчих товарів і продукції аграрного сектору, яка досягла 44,5 % від загального обсягу експорту. Водночас в імпорті значно збільшилася питома вага паливно-енергетичних ресурсів, що становила 25,4 %, майже зрівнявшись із часткою машин, обладнання та транспортних засобів, яка дорівнювала 27,8 %. Такі зміни відображають особливості функціонування економіки в умовах воєнного стану та зростаючу потребу у забезпеченні енергетичної стійкості держави.

Вагомий вплив на розвиток зовнішньої торгівлі справили також логістичні труднощі, спричинені воєнними діями. Унаслідок блокування морських портів

України та припинення значної частини торговельних маршрутів через території росії та Білорусі ключовим напрямом переміщення товарів став західний кордон держави. За таких умов частка Європейського Союзу в загальному зовнішньоторговельному обороті України у першому півріччі 2022 року зросла до 52,2 %, тоді як роком раніше цей показник становив 40,8 %. Натомість частка країн Євразійського економічного союзу скоротилася з 11,7 % до 8,3 %, що свідчить про подальше посилення торговельно-економічної орієнтації України на європейський ринок та поступове зменшення залежності від економічних зв'язків із державами цього інтеграційного об'єднання.

У першій половині 2022 року повномасштабна війна в Україні мала відчутні наслідки не лише для національної економіки, а й для світового господарства загалом. Порівняно з аналогічним періодом 2021 року середній світовий індекс цін на енергетичні ресурси зріс на 83,1 %, тоді як ціни на неенергетичні товари підвищилися на 21,5 %. Важливим чинником такого зростання стало суттєве подорожчання зернових культур. Зокрема, вартість м'якої пшениці збільшилася на 43,6 %, а твердої — на 59 %.

Додатковий тиск на світові товарні ринки спричинило скорочення обсягів експорту української соняшникової олії та кукурудзи, що стало одним із факторів підвищення цін на зазначені види продукції. Окрім цього, значне зростання було зафіксоване на ринку добрив, де світовий індекс цін майже подвоївся порівняно з попереднім періодом.

Блокування морських портів стало одним із найсерйозніших викликів для зовнішньої торгівлі України. Втрата основного логістичного маршруту призвела до скорочення товарообігу з країнами за межами Європи на 34,5 % порівняно з першим півріччям 2021 року. Найбільше постраждала торгівля з країнами Азії, Америки та Африки, зокрема з Китаєм, Індією та Туреччиною. Унаслідок цього частка таких держав у загальному зовнішньоторговельному обороті України суттєво зменшилася.

Оскільки обсяги експорту скорочувалися швидше, ніж імпорту, дефіцит зовнішньої торгівлі зріс більш ніж удвічі — з 1,2 до 2,6 млрд дол. США. Водночас у першому кварталі 2022 року ще зберігалося позитивне торговельне сальдо, що пояснюється інерційністю зовнішньоекономічних процесів та відносно стабільною ситуацією до початку повномасштабного вторгнення [9].

За оцінками Світової організації торгівлі, військова агресія проти України спричинила значні наслідки для світової економіки. Зменшення обсягів постачання української сільськогосподарської продукції на міжнародні ринки стало одним із чинників зростання світових цін на продовольство та посилення загроз продовольчій безпеці в багатьох країнах світу. Вагомий вплив також мало скорочення експорту неону — стратегічно важливого ресурсу для виробництва напівпровідників, значна частина світового постачання якого до початку війни забезпечувалася українськими підприємствами.

Протягом першого півріччя 2022 року експорт товарів з України зменшився на 7,2 млрд дол. США і становив 22,7 млрд дол. США. Хоча у січні–лютому 2022 року ще спостерігалася позитивна динаміка зовнішніх поставок, починаючи з березня відбулося їх різке скорочення. Найбільших втрат зазнали експортні поставки металів та виробів з них, мінеральної продукції, товарів хімічної промисловості, продукції машинобудівного комплексу та транспортного обладнання, що було безпосередньо пов’язано з воєнними діями, руйнуванням виробничих потужностей і логістичними обмеженнями.

У результаті змінилася структура українського експорту. Частка продовольчих товарів і сільськогосподарської продукції зросла з 36,1 % до 44,5 %, тоді як частка металургійної продукції скоротилася з 23,5 % до 17,6 %. Саме ці дві товарні групи залишаються основою українського експорту, формуючи понад дві третини його загального обсягу.

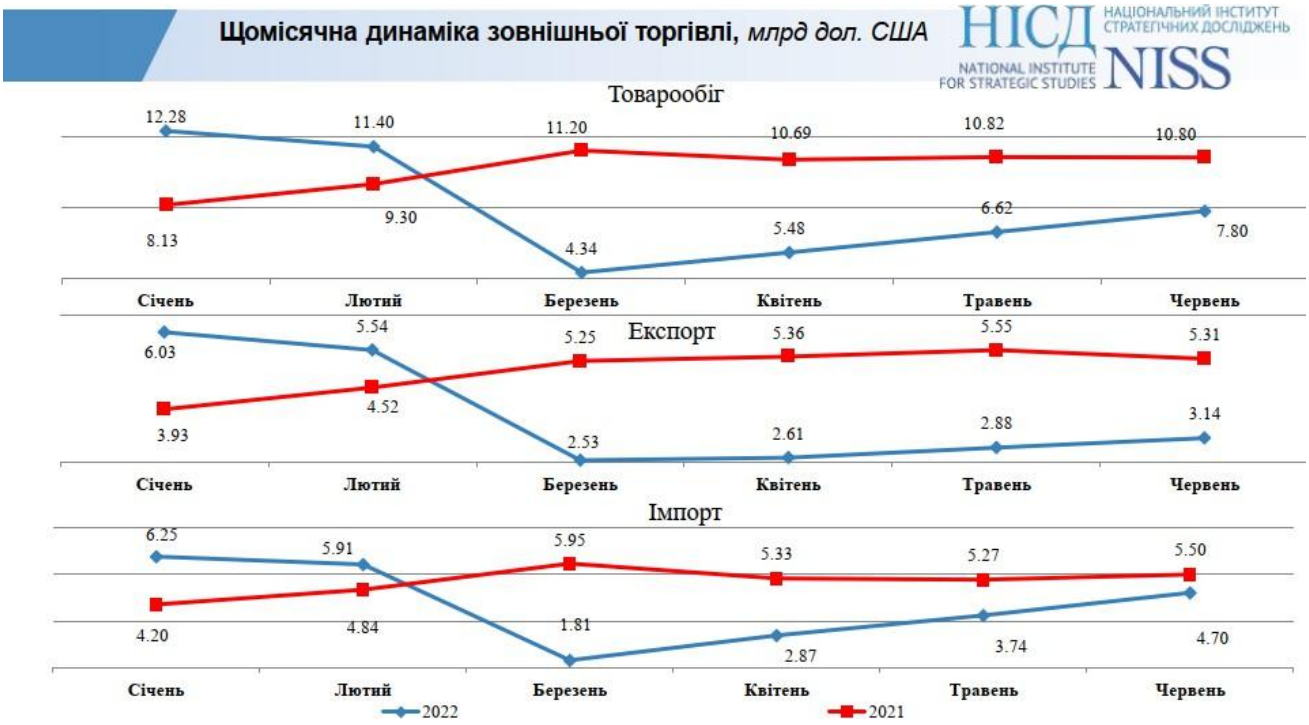

Рис. 2.7. Динаміка зовнішньої торгівлі

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Упродовж першого півріччя 2022 року обсяги імпорту товарів в Україну зменшилися на 5,8 млрд дол. США порівняно з відповідним періодом 2021 року та становили 25,3 млрд дол. США. Ключовим чинником такого скорочення стало істотне зниження закупівель машин, обладнання та транспортних засобів, імпорт яких зменшився на 33,1 %. Крім того, негативна динаміка спостерігалася щодо імпорту продукції хімічної промисловості, а також продовольчих товарів, що було зумовлено складною економічною ситуацією та наслідками воєнних дій.

Водночас значно зріс імпорт паливно-енергетичних ресурсів, що було зумовлено потребами економіки в умовах війни та необхідністю забезпечення енергетичної безпеки країни. У результаті їхня частка в структурі імпорту

збільшилася з 16,2 % до 25,4 %. Натомість частка машин, обладнання та транспортних засобів скоротилася з 33,8 % до 27,8 %.

Таким чином, повномасштабне вторгнення Росії суттєво трансформувало структуру зовнішньої торгівлі України, вплинувши як на обсяги експорту та імпорту, так і на географію торговельних зв'язків. Водночас наслідки війни вийшли далеко за межі національної економіки та позначилися на глобальних торговельних потоках, світових цінах на продовольство, енергоносії та сировинні товари, створивши додаткові виклики для розвитку світового господарства.

Висновки до розділу

У результаті проведеного аналізу встановлено, що російсько-українська війна справила суттєвий вплив на економічний розвиток України, зумовивши значні зміни як у макроекономічній сфері, так і у зовнішньоторговельній діяльності держави. Воєнні дії призвели до скорочення обсягів виробництва, погіршення інвестиційного клімату, зростання державних витрат на оборону та посилення навантаження на фінансову систему країни.

Дослідження макроекономічних показників засвідчило, що найбільш відчутні негативні наслідки проявилися після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Відбулося погіршення показників поточного рахунку та торговельного балансу, скорочення інвестиційної активності та суттєве збільшення військових витрат. Водночас міжнародна фінансова допомога, грошові перекази трудових мігрантів і стійкість окремих секторів економіки, зокрема сфери послуг та інформаційних технологій, стали важливими факторами підтримки макроекономічної стабільності.

Аналіз зовнішньої торгівлі показав, що війна спричинила значне скорочення обсягів експорту та імпорту, порушення логістичних ланцюгів і трансформацію географічної структури торговельних зв'язків. Блокування морських портів та обмеження традиційних торговельних маршрутів зумовили переорієнтацію зовнішньої торгівлі на західний напрямок, унаслідок чого суттєво зросла роль країн

Європейського Союзу як головних торговельних партнерів України. Одночасно відбулися зміни у товарній структурі експорту та імпорту: збільшилася частка аграрної продукції в експорті та паливно-енергетичних ресурсів в імпорті.

Проведений аналіз також підтвердив, що наслідки війни мають не лише національний, а й міжнародний характер. Скорочення поставок української аграрної продукції та окремих видів сировини вплинуло на світові ринки, сприяло зростанню цін на продовольство та посиленню ризиків для глобальної продовольчої безпеки.

Отже, російсько-українська війна стала одним із найважчих викликів для економіки України за весь період незалежності. Водночас адаптація економіки до нових умов, підтримка міжнародних партнерів і поступова переорієнтація зовнішньоекономічних зв’язків створюють передумови для відновлення економічної активності та подальшої інтеграції України до європейського економічного простору.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1 Стратегічні напрями розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації

Глобалізація є одним із ключових процесів сучасного розвитку світової економіки, що характеризується посиленням взаємозалежності держав, підприємств і суспільств. Вона сприяє інтеграції національних економік у світову господарську систему через активізацію міжнародної торгівлі, рух капіталу, технологій та інформації. Водночас вплив глобалізації не обмежується економічною сферою, а охоплює також політичні, соціальні та культурні процеси [12].

До ключових переваг глобалізації належать розширення доступу до різноманітних товарів і послуг, прискорення процесів поширення інновацій, підвищення ефективності виробничої діяльності та створення додаткових можливостей для економічного розвитку. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяє формуванню глобального інформаційного простору, у межах якого знання, технологічні досягнення та інформаційні ресурси оперативно поширюються між країнами та регіонами світу. Це створює передумови для зміцнення конкурентоспроможності національних економік, підвищення продуктивності праці та покращення рівня добробуту населення, особливо в державах, що перебувають на етапі економічного розвитку [12; 13].

Водночас глобалізаційні процеси супроводжуються низкою ризиків і викликів. Зокрема, вони можуть сприяти поглибленню соціально-економічної нерівності як між окремими країнами, так і всередині держав. Переваги інтеграції у світову економіку нерідко концентруються в руках великих корпорацій та економічно розвинених країн, тоді як окремі галузі економіки й соціальні групи можуть зазнавати негативних наслідків через загострення міжнародної конкуренції [13].

Крім того, прагнення підприємств до мінімізації виробничих витрат часто зумовлює перенесення виробничих потужностей до країн із нижчою вартістю робочої сили. Така практика, хоча й сприяє підвищенню ефективності бізнесу, водночас може створювати додаткові загрози щодо дотримання трудових прав працівників, забезпечення належних умов праці та підтримання соціальних стандартів на належному рівні [13].

В умовах глобалізації міжнародна торгівля набуває особливого значення як один із головних механізмів економічного розвитку. Зростання конкуренції на світових ринках вимагає від держав формування ефективної зовнішньоекономічної політики та створення сприятливих умов для розвитку міжнародної торгівлі [14].

Одним із пріоритетних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності є послідовна лібералізація міжнародної торгівлі, що передбачає скорочення тарифних і нетарифних обмежень. Важливу роль у цьому процесі відіграють угоди про вільну торгівлю та формування зон вільної торгівлі, які створюють сприятливі умови для розширення зовнішніх ринків, пожвавлення інвестиційних процесів і поглиблення міжнародного економічного співробітництва між державами [14; 15].

Важливе значення для розвитку зовнішньоекономічної діяльності має вдосконалення системи митного регулювання. Запровадження цифрових технологій у митній сфері, використання електронного декларування, автоматизація процедур контролю та митного оформлення товарів, а також підвищення рівня відкритості й прозорості діяльності митних органів сприяють зменшенню адміністративного навантаження на суб’єктів господарювання, прискоренню здійснення зовнішньоторговельних операцій та підвищенню загальної ефективності міжнародної торгівлі [14].

Одним із ключових чинників розвитку міжнародної торгівлі та поглиблення інтеграції країн у світове господарство є залучення іноземних інвестицій. Для забезпечення сталого надходження зовнішнього капіталу необхідним є створення сприятливого інвестиційного клімату, який передбачає політичну стабільність,

ефективне функціонування правової системи, мінімізацію корупційних ризиків та високий рівень прозорості державного управління. Важливу роль у цьому процесі відіграє наявність дієвої нормативно-правової бази, яка забезпечує належний захист прав інвесторів, гарантує недоторканність приватної власності та передбачає ефективні механізми вирішення інвестиційних спорів [16].

Додатковим інструментом стимулювання інвестиційної активності можуть бути податкові стимули, зокрема пільгові режими оподаткування або знижені ставки для пріоритетних галузей економіки. Разом із тим реалізація таких заходів має бути спрямована на досягнення стратегічних цілей економічного розвитку, зокрема створення нових робочих місць, нарощування експортного потенціалу держави, а також модернізацію виробничої та соціальної інфраструктури [16].

Вагомим чинником залучення іноземного капіталу та активізації міжнародної торгівлі є наявність розвиненої сучасної інфраструктури. Її ефективне функціонування забезпечує належні умови для ведення бізнесу, підвищує інвестиційну привабливість країни та сприяє розширенню зовнішньоекономічних зв’язків. Розвинена транспортно-логістична система забезпечує ефективний рух товарів і послуг, знижує витрати на перевезення та підвищує конкурентоспроможність національної економіки. Інвестиції в модернізацію морських портів, аеропортів, залізничної та автомобільної інфраструктури сприяють покращенню логістичних процесів і створюють додаткові переваги для іноземних інвесторів [12; 16].

Важливим чинником економічного розвитку та залучення інвестицій є рівень розвитку людського капіталу. Наявність висококваліфікованих трудових ресурсів і доступність якісної освіти підвищують конкурентоспроможність країни та створюють сприятливі умови для розвитку наукоємних і високотехнологічних галузей. У зв’язку з цим удосконалення освітньої системи має розглядатися як один із пріоритетних напрямів довгострокової економічної політики держави [12].

Особливого значення набуває також підтримка інноваційної діяльності та науково-дослідної сфери. Розвиток інноваційного потенціалу забезпечує можливості для виробництва конкурентоспроможної продукції з високою доданою вартістю та сприяє зміцненню позицій держави на світових ринках. Для досягнення цих цілей необхідно забезпечувати належне фінансування наукових досліджень і розробок, стимулювати взаємодію між бізнесом, закладами вищої освіти та науковими установами, а також створювати сприятливі регуляторні умови для впровадження інноваційних технологій. Реалізація таких заходів сприятиме підвищенню ефективності національної економіки, зміцненню її конкурентних переваг та розширенню експортного потенціалу країни [13].

Однією з ключових умов формування та розвитку інноваційної економіки є ефективний захист прав інтелектуальної власності. Наявність дієвої системи охорони патентів, авторських прав, торговельних марок та інших об’єктів інтелектуальної власності сприяє активізації інноваційної діяльності, стимулює створення й упровадження нових технологій та забезпечує суб’єктам господарювання впевненість у надійному захисті результатів їхньої наукової, творчої та виробничої діяльності. Водночас важливим завданням є розвиток співпраці між науково-дослідними установами та бізнесом, що сприяє обміну знаннями, комерціалізації наукових розробок і реалізації спільних інноваційних проєктів.

Суттєве значення для розвитку міжнародної торгівлі має поглиблення торговельно-економічного співробітництва між країнами. Формування регіональних і міжрегіональних торговельних об’єднань сприяє створенню сприятливого середовища для вільного руху товарів, послуг і капіталу. Укладання угод про вільну торгівлю, зниження митних ставок і усунення нетарифних бар’єрів розширюють доступ підприємств до нових ринків, підвищують рівень конкурентоспроможності та стимулюють розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

Крім економічних переваг, міжнародні торговельні партнерства сприяють гармонізації стандартів і правил ведення бізнесу, зменшенню ризиків для суб’єктів

господарювання та розвитку співпраці у сферах науки, технологій, освіти й культури. Такий комплексний підхід створює умови для довгострокового економічного розвитку та підвищення ефективності міжнародної взаємодії.

В умовах поглиблення глобалізаційних процесів динамічний розвиток міжнародної торгівлі вимагає скоординованої взаємодії державних інституцій, міжнародних організацій та представників бізнесу. Результативна зовнішньоекономічна політика має ґрунтуватися на комплексному поєднанні заходів щодо лібералізації торгівлі, стимулювання інноваційної діяльності, модернізації інфраструктури та залучення інвестиційних ресурсів. Упровадження таких заходів створюватиме передумови для прискорення економічного зростання, розширення зайнятості населення, збільшення різноманітності товарів і послуг на ринку, а також зміцнення міжнародного економічного співробітництва та зовнішньоекономічних зв’язків держави.

Водночас уряди мають забезпечувати баланс між відкритістю національної економіки та захистом внутрішніх економічних інтересів, дотриманням соціальних стандартів і прав споживачів. Особливого значення набувають інвестиції в освіту, розвиток людського капіталу, інновації та сучасну інфраструктуру, які є основою довгострокової конкурентоспроможності держав.

Таким чином, глобалізаційні процеси відкривають широкі перспективи для економічного розвитку держав, підвищення їхньої конкурентоспроможності та покращення рівня життя населення. Водночас повноцінна реалізація переваг глобалізації можлива лише за умови здійснення виваженої державної політики, орієнтованої на досягнення інклюзивного, збалансованого та сталого розвитку. Поєднання економічної відкритості, інноваційного розвитку та соціальної відповідальності створює необхідні передумови для ефективного використання можливостей глобалізації, зміцнення позицій країни у світовому господарстві та забезпечення довгострокового економічного зростання.

3.2 Напрями вдосконалення міжнародної економічної діяльності регіону в умовах глобалізації

Варто наголосити, що розвиток міжнародної економічної діяльності має важливе стратегічне значення для забезпечення сталого економічного зростання держави та її регіонів у довгостроковій перспективі. В умовах сучасних глобалізаційних процесів особливої ваги набуває створення ефективних механізмів, інструментів і стратегічних підходів, спрямованих на активне залучення регіонів та суб'єктів господарювання до світових економічних процесів.

Формування комплексної стратегії розвитку міжнародної економічної діяльності може стати важливим інструментом активізації економічної діяльності на регіональному рівні та поглиблення інтеграції у міжнародні ринки [15; 17; 18]. Така стратегія має ґрунтуватися на національних пріоритетах розвитку та передбачати реалізацію таких основних завдань:

• забезпечення досягнення стратегічних цілей регіонального розвитку у сфері міжнародної економічної діяльності з урахуванням можливості оперативної адаптації до змін зовнішнього економічного середовища;

• визначення перспективних напрямів розвитку міжнародної економічної діяльності та створення умов для максимально ефективного використання наявного ресурсного потенціалу;

• підвищення інвестиційної привабливості регіону шляхом створення сприятливих умов для залучення прямих іноземних інвестицій, насамперед у виробничі галузі економіки.

- розвиток міжнародного партнерства та створення спільних підприємств, насамперед у межах інвестиційних проєктів;
- активізація транскордонного співробітництва як інструменту економічної інтеграції та розширення зовнішньоекономічних зв'язків;

- нарощування експортного потенціалу регіону та посилення його участі в міжнародних економічних процесах;
- формування стійких конкурентних переваг і зміцнення позицій регіону на світових ринках.

Реалізація зазначених завдань повинна стати основою регіональної політики у сфері міжнародної торгівлі та забезпечити підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності. Ефективно розроблена стратегія розвитку міжнародної економічної діяльності, яка враховує сучасні тенденції глобалізації та трансформації світового господарства, створює умови для раціонального використання наявного економічного потенціалу, активізації інвестиційних процесів і розширення міжнародного економічного співробітництва. Її реалізація сприяє зміцненню конкурентних позицій регіонів і держави загалом, а також поглибленню інтеграції у світовий економічний простір.

Для успішної інтеграції регіонів у світове господарство необхідною є послідовна та гнучка державна зовнішньоекономічна політика. Її ключовим завданням має бути створення сприятливих умов для діяльності місцевих виробників і експортерів, забезпечення економічної свободи підприємництва та формування цілісної системи управління міжнародною економічною діяльністю. Такий підхід сприятиме підвищенню конкурентоспроможності регіонів, зміцненню їхніх позицій у міжнародному економічному середовищі та забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку.

У цьому контексті доцільним є застосування системного підходу до формування стратегії розвитку міжнародної економічної діяльності регіону, який враховує особливості його економічного становища та умови функціонування у зовнішньому середовищі. Такий підхід передбачає:

- визначення основних складових зовнішньоекономічного потенціалу регіону та їх класифікацію за рівнем конкурентних переваг, характером

господарських процесів і ступенем використання можливостей міжнародної економічної діяльності;

- оцінювання ефективності використання наявних конкурентних переваг та виявлення ризиків і загроз, що можуть негативно впливати на конкурентоспроможність регіону;
- аналіз відповідності існуючих конкурентних переваг стратегічним пріоритетам розвитку міжнародної економічної діяльності на регіональному та національному рівнях;
- реалізацію заходів, спрямованих на зміцнення та розвиток конкурентних переваг, які забезпечують довгострокове зростання міжнародної економічної активності регіону.

Застосування такої послідовності дій забезпечує узгодження поточного економічного стану регіону зі стратегічними цілями його зовнішньоекономічного розвитку та сприяє ефективному розподілу ресурсів відповідно до визначених пріоритетів.

Розробка та реалізація стратегії розвитку міжнародної економічної діяльності регіону потребує комплексного аналізу його економічного потенціалу, рівня розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і ефективності їх використання. Важливим етапом також є дослідження тенденцій розвитку світових ринків та прогнозування змін міжнародної економічної кон'юнктури. На основі отриманих результатів визначаються стратегічні цілі регіону у сфері міжнародної економічної діяльності та формуються механізми їх практичної реалізації.

Загалом головною метою формування стратегії розвитку міжнародної економічної діяльності регіону є забезпечення максимально ефективного використання наявних ресурсів шляхом визначення стратегічних пріоритетів і вибору найбільш перспективних напрямів міжнародного співробітництва. Такий підхід сприяє інтеграції регіональних підприємств у світову економіку, підвищенню конкурентоспроможності господарського комплексу та створенню передумов для

сталого соціально-економічного розвитку. Водночас стратегія повинна мати довгостроковий характер і залишатися достатньо гнучкою для адаптації до змін у міжнародному економічному середовищі.

Формування стратегії розвитку міжнародної економічної діяльності регіону повинно ґрунтуватися на низці ключових складових:

- комплексному аналізі економічних і соціальних процесів, що відбуваються в регіоні;
- чіткому визначенні стратегічних цілей і завдань у сфері міжнародної економічної діяльності;
- розробленні концептуальних засад та виборі ефективних інструментів регулювання міжнародної економічної активності регіонального господарського комплексу;
- оцінці наявних фінансових ресурсів і визначенні шляхів зміцнення дохідної бази бюджету для забезпечення сталого розвитку.

Світовий досвід стратегічного планування свідчить про високу ефективність використання матричних методів для визначення стратегічних напрямів розвитку. Серед найбільш поширених підходів варто виокремити модель конкурентних стратегій Портера, що базується на поєднанні стратегічних цілей і конкурентних переваг, методологію консультаційної групи «Arthur D. Little», яка враховує стадії життєвого циклу та ринкові позиції підприємств, а також підхід компанії «Shell», що поєднує аналіз конкурентоспроможності та перспектив розвитку.

Реалізація базової та альтернативних стратегій передбачає їх подальшу деталізацію шляхом розроблення функціональних і ресурсних субстратегій. Для цього застосовується метод декомпозиції, за допомогою якого місія, стратегічні цілі та пріоритетні напрями розвитку трансформуються в конкретні програми і плани розвитку міжнародної економічної діяльності регіону. Такі плани мають забезпечувати належне ресурсне та організаційне підґрунтя для реалізації визначених стратегічних цілей.

В умовах сучасних економічних трансформацій особливого значення набуває регіональний рівень управління міжнародною економічною діяльністю. Ефективність інтеграції України у світове господарство значною мірою залежить від активності регіонів, їхньої здатності залучати інвестиції, розвивати міжнародне співробітництво та використовувати власний економічний потенціал. У зв'язку з цим важливими завданнями є вдосконалення нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, розроблення регіональних програм міжнародного співробітництва та стимулювання створення підприємств за участю українського капіталу за кордоном.

Активізація міжнародної економічної діяльності повинна базуватися на виваженій структурній та промисловій політиці, що передбачає оптимальне поєднання механізмів лібералізації та державного регулювання залежно від етапу економічного розвитку [17; 19].

Разом із тим стратегічні пріоритети розвитку міжнародної економічної діяльності доцільно формувати та реалізовувати на різних рівнях управління, зокрема на загальнодержавному, регіональному, галузевому та рівні окремих суб'єктів господарювання.Між цими рівнями можуть виникати як спільні інтереси, так і певні суперечності, що зумовлює необхідність їх узгодження для досягнення максимальної ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

Формування та реалізація стратегії міжнародної економічної діяльності держави в умовах глобалізації повинні ґрунтуватися на посиленні конкурентних позицій регіонів у національному та міжнародному економічному середовищі [12; 15; 17].. Це передбачає активізацію ключових напрямів зовнішньоекономічної діяльності, серед яких важливе місце займають експорт та імпорт товарів і послуг, залучення іноземного капіталу, здійснення інвестицій українськими підприємствами за кордоном, а також розвиток різних форм міжнародного виробничого співробітництва та спільного підприємництва з іноземними партнерами.

Залежно від специфіки господарської діяльності підприємств пріоритетними напрямами міжнародної економічної активності можуть виступати експорт, імпорт, залучення іноземного капіталу та інвестування за кордон. Реалізація цих напрямів має здійснюватися відповідно до стратегії розвитку міжнародної економічної діяльності регіону та узгоджуватися із загальнодержавною стратегією розвитку зовнішньоекономічного комплексу країни.

До основних етапів реалізації стратегії розвитку міжнародної економічної діяльності регіону належать:

- забезпечення сталого розвитку регіонального господарського комплексу та експортно орієнтованих галузей виробництва;
- оптимізація структури господарського комплексу регіону;
- уніфікація умов функціонування суб'єктів господарювання на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Початковий етап передбачає визначення ключових структурних і галузевих пріоритетів розвитку міжнародної економічної діяльності регіону. На основі таких пріоритетів удосконалюються механізми державного регулювання, розробляються інструменти підтримки та стимулювання експорту продукції, а також формуються стратегічні орієнтири подальшого розвитку міжнародної економічної діяльності. Особливу увагу на цьому етапі слід приділяти розвитку відповідної інфраструктури, зокрема створенню інтегрованої інформаційної системи підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також удосконаленню нормативно-правового, законодавчого та методичного забезпечення.

Водночас пріоритетні напрями розвитку міжнародної економічної діяльності регіону мають відповідати стратегічним цілям загальнодержавної зовнішньоекономічної політики та узгоджуватися з основними напрямами економічного розвитку країни. На основі національних пріоритетів та аналізу діяльності провідних підприємств-експортерів формується регіональна програма розвитку експорту.

Важливим завданням є також оцінка рівня імпортозалежності регіону та розроблення механізмів забезпечення стабільних імпортних поставок. Особливої актуальності це набуває для регіонів із недостатньо диверсифікованою географічною структурою зовнішньоекономічних зв'язків. У результаті реалізації першого етапу створюються передумови для нарощування експортного потенціалу, розширення зовнішньоторговельних операцій та модернізації регіонального господарського комплексу.

Другий етап передбачає структурне оновлення та адаптацію суб'єктів міжнародної економічної діяльності до сучасних вимог світової економіки та національних пріоритетів розвитку зовнішнього сектору. Його головною метою є підвищення конкурентоспроможності підприємств регіону та формування додаткових переваг у міжнародній економічній діяльності.

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом впровадження сучасних інструментів підтримки експорту, зокрема механізмів експортного кредитування, гарантування комерційних та інвестиційних угод, а також створення систем страхування ризиків для учасників міжнародної економічної діяльності [20].

Важливим стратегічним напрямом подальшого розвитку є формування раціональної та збалансованої географічної структури міжнародної економічної діяльності регіону, розширення можливостей виходу суб'єктів господарювання на зовнішні ринки та активізація їхньої інвестиційної діяльності за межами країни. Одночасно передбачається вдосконалення структури імпорту, поглиблення виробничої кооперації між підприємствами на мікроекономічному рівні та розширення практики спільного підприємництва з іноземними партнерами.

Упровадження зазначених заходів сприятиме структурній модернізації регіонального господарського комплексу відповідно до визначених стратегічних пріоритетів міжнародної економічної діяльності. Це забезпечить зростання обсягів експорту, збільшення частки високотехнологічної продукції в його структурі,

підвищення ефективності експортно-імпортних операцій, а також розвиток різних форм міжнародного економічного співробітництва.

Результатом реалізації попередніх етапів має стати формування стабільної та ефективної географічної структури міжнародної економічної діяльності регіону. Така структура створює умови для поступового переходу від здійснення окремих зовнішньоторговельних операцій до більш складних і довгострокових форм міжнародної економічної взаємодії, партнерства та виробничої кооперації.

Третій етап реалізації стратегії орієнтований на відновлення, модернізацію та подальший розвиток цілісної економічної системи регіону. Його реалізація передбачає проведення структурних змін на всіх рівнях господарського комплексу — від удосконалення окремих бізнес-процесів до трансформації діяльності підприємств і цілих галузей відповідно до сучасних тенденцій розвитку світової економіки. На цьому етапі визначальними критеріями формування експортних, імпортних і кооперaційних зв'язків стають рівень виробничих витрат, цінова конкурентоспроможність, якість продукції та послуг, а також ефективність використання ресурсів.

Ключовим результатом реалізації третього етапу має стати нарощування економічного потенціалу регіону, посилення взаємодії між внутрішніми та зовнішніми економічними процесами, а також поглиблення інтеграції регіонального господарського комплексу у світову економічну систему. Крім того, це сприятиме зниженню впливу внутрішніх структурних обмежень і підвищенню стійкості економіки до зовнішніх ризиків та кризових явищ.

Водночас слід враховувати, що запропонований поділ процесу формування та реалізації стратегії розвитку міжнародної економічної діяльності регіону на окремі етапи має умовний характер. У реальній практиці більшість із зазначених процесів відбуваються одночасно та перебувають у тісному взаємозв'язку. Кожен етап розвитку регіонального господарського комплексу характеризується власними особливостями, які необхідно враховувати під час визначення стратегічних

орієнтирів міжнародної економічної діяльності, особливо в умовах поглиблення глобалізаційних процесів.

Разом із тим стратегія розвитку міжнародної економічної діяльності не повинна зосереджуватися виключно на розширенні експортних можливостей. Для регіонів, що володіють значним людським, виробничим і науково-технічним потенціалом, особливо актуальним є розвиток міжнародного інноваційного співробітництва. Активізація взаємодії у сферах науки, технологій та інновацій створює передумови для технологічної модернізації виробництва, розширення внутрішнього ринку, збільшення платоспроможного попиту та пропозиції, а також забезпечення довгострокового й сталого соціально-економічного розвитку регіону [13; 19].

Висновки до розділу

За результатами проведеного дослідження було окреслено ключові стратегічні напрями розвитку міжнародної торгівлі та міжнародної економічної діяльності в умовах посилення глобалізаційних процесів. Встановлено, що сучасні глобалізаційні процеси створюють як значні можливості для економічного зростання, так і нові виклики, пов’язані з посиленням міжнародної конкуренції, необхідністю адаптації національних економік до змін світової кон’юнктури та забезпеченням сталого розвитку.

Обґрунтовано, що одним із ключових чинників активізації міжнародної торгівлі є лібералізація торговельних відносин, удосконалення митного регулювання, розвиток транспортно-логістичної інфраструктури, залучення іноземних інвестицій та підтримка інноваційної діяльності. Важливу роль також відіграє формування сприятливого інвестиційного клімату, який передбачає забезпечення політичної стабільності, захисту прав власності, прозорості державного управління та ефективного функціонування ринкових інститутів.

Дослідження показало, що підвищення конкурентоспроможності економіки в умовах глобалізації неможливе без розвитку людського капіталу, підтримки науково-

дослідної діяльності та стимулювання впровадження сучасних технологій. Саме інновації та високотехнологічне виробництво формують основу довгострокових конкурентних переваг держав і регіонів на світовому ринку.

Особливу увагу приділено вдосконаленню міжнародної економічної діяльності регіонів. Визначено, що ефективна стратегія розвитку міжнародної економічної діяльності регіону повинна базуватися на комплексному аналізі його ресурсного потенціалу, конкурентних переваг і можливостей інтеграції у світове господарство. Реалізація такої стратегії передбачає розвиток експортного потенціалу, залучення іноземних інвестицій, розширення міжнародного співробітництва, підтримку інноваційних проєктів та підвищення ефективності зовнішньоекономічних зв’язків.

Отже, забезпечення ефективного розвитку міжнародної торгівлі та міжнародної економічної діяльності в умовах глобалізації потребує системного підходу, який поєднує державну підтримку, регіональні ініціативи та активну участь бізнесу. Реалізація запропонованих стратегічних заходів сприятиме зміцненню конкурентних позицій країни та її регіонів на світовому ринку, підвищенню інвестиційної привабливості, розширенню міжнародного співробітництва та забезпеченню сталого економічного розвитку в довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання роботи було досліджено теоретичні засади розвитку міжнародної торгівлі, особливості її функціонування в умовах глобалізації, а також проаналізовано вплив сучасних геополітичних викликів на економіку України та її зовнішньоекономічну діяльність.

Проведене дослідження показало, що міжнародна торгівля є одним із ключових чинників економічного розвитку держав, забезпечуючи ефективний розподіл ресурсів, розширення ринків збуту, залучення інвестицій та поширення інновацій. В умовах глобалізації роль міжнародної торгівлі постійно зростає, а національні економіки стають дедалі більш взаємопов'язаними. Разом із тим глобалізаційні процеси створюють не лише нові можливості для економічного зростання, а й низку викликів, пов'язаних із посиленням міжнародної конкуренції, нерівномірністю розподілу економічних вигод та зростанням залежності від зовнішніх факторів.

У роботі проаналізовано основні теоретичні підходи до вивчення міжнародної торгівлі та міжнародної економічної діяльності, що дозволило визначити їхню роль у забезпеченні конкурентоспроможності національних економік. Встановлено, що ефективна участь у міжнародному поділі праці потребує розвитку експортного потенціалу, удосконалення інвестиційної політики, модернізації виробництва та активного впровадження інновацій.

Особливу увагу приділено дослідженню впливу російсько-української війни на макроекономічний розвиток України та її зовнішньоторговельну діяльність. Встановлено, що військові дії призвели до суттєвого скорочення обсягів виробництва, зниження інвестиційної активності, порушення логістичних ланцюгів і трансформації структури зовнішньої торгівлі. Водночас було виявлено тенденцію до переорієнтації торговельних потоків на ринки Європейського Союзу, зростання ролі аграрного сектору в експорті та посилення значення міжнародної фінансової підтримки для забезпечення макроекономічної стабільності держави.

Результати дослідження засвідчили, що сучасний розвиток міжнародної економічної діяльності потребує комплексного стратегічного підходу, який має враховувати як глобальні тенденції, так і національні та регіональні особливості. Обґрунтовано необхідність формування ефективної стратегії розвитку міжнародної економічної діяльності регіонів, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності, розширення зовнішньоекономічних зв'язків, залучення іноземних інвестицій та активізацію інноваційної діяльності.

У ході дослідження запропоновано основні напрями стимулювання міжнародної торгівлі в умовах глобалізації, серед яких лібералізація торговельних відносин, удосконалення митного регулювання, розвиток транспортно-логістичної інфраструктури, формування сприятливого інвестиційного клімату, підтримка інновацій та розвиток міжнародного партнерства. Доведено, що реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності зовнішньоекономічної діяльності, зміцненню позицій України на світовому ринку та забезпеченню довгострокового економічного зростання.

Таким чином, досягнення високого рівня конкурентоспроможності України в умовах глобалізації потребує системного поєднання державної політики, регіональних ініціатив і підприємницької активності. Важливими передумовами успішної інтеграції у світове господарство є розвиток людського капіталу, підтримка інновацій, залучення інвестицій, модернізація інфраструктури та розширення міжнародного економічного співробітництва. Реалізація зазначених напрямів сприятиме зміцненню економічної безпеки держави, підвищенню добробуту населення та забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку України в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Григорова-Беренда Л. І. Теорія і практика зовнішньої торгівлі : навчальний посібник / Л. І. Григорова-Беренда, М. В. Шуба. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2016. 136 с.

2. Основи міжнародної торгівлі [Текст]: навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, Н. С. Логвінової, К. І. Ржепішевського. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 1000 пр. 656 с. ISBN 966-364-032-4.

3. Міжнародна торгівельна діяльність: підручник / В.В. Рокоча, В.Г. Алькема та ін. К.: ВНЗ «Університет економіки та права КРОК», 2018. 698 с.

4. Дергачова В.В., Кузнєцова К.О., Манєнко І.М. Міжнародні економічні відносини: навчальний посібник. К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2020. 424 с.

5. Семів С. Р. Вплив вступу України до Світової Організації Торгівлі на ринок агропромислової продукції / С. Р. Семів, У. М. Ясніцька // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.10. – С. 280-283.

6. Міжнародна торгівля: конспект лекцій [Електронний ресурс]: навч. посіб. для студ. спеціальності 051 «Економіка», спеціалізації «Міжнародна економіка» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: Моісеєнко Т. Є. Електронні текстові дані (1 файл: 4,52 Мбайт). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 287 с.

7. EuroStat. Extra EU trade of raw materials. – 2024 https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/ext_lt_mainrawm.

8. Державна служба статистики України. Зовнішньоекономічна діяльність України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/.

9. EuroStat. EU trade by partner. – 2023. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/ext_lt_maineu

10. EuroStat. EU trade of other manufactured goods. – https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/ext_lt_mainmanu

11. World Investment Report 2011: Non-Equity Modes of International Production and Development. New York and Geneva: UN Publications Sales and Marketing Office, 2011. URL: www.unctad.org/wir.

12. World Bank. *World Development Report 2024: The Middle-Income Trap*. Washington, DC: World Bank, 2024.

13. Organisation for Economic Co-operation and Development. *OECD Economic Outlook 2024*. Paris: OECD Publishing, 2024.

14. World Trade Organization. *World Trade Report 2024*. Geneva: WTO, 2024.

15. Міжнародна економіка / За ред. Ю. Г. Козака. – Київ: Центр учбової літератури, 2023.

16. United Nations Conference on Trade and Development. *World Investment Report 2024*. New York; Geneva: UNCTAD, 2024.

17. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: теорія. Київ : Либідь, 2008.

18. Дахно І. І. Міжнародна економіка. Київ : Центр учбової літератури, 2019.

19. Хвесик М. А. (ред.). Стратегія сталого розвитку України: економічний та регіональний аспекти. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2020.

20. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств : навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака. Київ : Центр учбової літератури, 2021.

21. Державна служба статистики України. Зовнішньоекономічна діяльність України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/.

22. WTO. International Trade and Market Access Data. International trade statistics. URL: http://data.wto.org/.

23. Bhagwati J. In Defense of Globalization, New York: Oxford University Press, 2004. URL: https://www.researchgate.net/publication/274185673_In_Defense_of_Globalization.

24. EuroStat. EU trade in goods with Ukraine, Moldova and Georgia. – 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220712-2 .

25. Український тиждень. Як війна вплинула на зовнішню торгівлю України. URL: https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-zovnishniu-torhivliu-ukrainy/ (дата звернення 28.10.2023).

26. Економічна правда. Еспорт з України під час війни. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/24/692959/